

HÍRMONDÓ

RENDSZERES KÖZÖS TANULÁS

Közös tanulás a Hegedűsben a Mincha/Maariv ima után illetve előtt (ld. a körzet honlapján hegedus.bzsh.hu/web/ és a heti körlevelekben)

Hétfő:	Rabbi Zeév Paskesz: <i>Mit üzen a Tóra ezen a héten?</i>
Kedd:	Rabbi Schöner Alfréd: <i>Izrael eszmevilága</i>
Szerda:	Rabbi Darvas István: <i>Fejezetek a Talmudból</i>
Csütörtök:	Rabbihelyettes Davidovits László (Peszáchig): <i>Fejezetek a Misnából</i> ; Róth László egyetemi oktató (Peszách után)

TAVASZI – NYÁRI – ŐSZI ÜNNEPEINK
ÉS EMLÉKNAPJAINK
(2020 / 5780)

PÉSZACH – AZ EGYIPTOMBÓL VALÓ KIVONULÁS ÜNNEPE	2020. április. 9-16. (első Széder ápr. 8-án) / niszán 15-22
LAG BAOMER / LÁG BAJMER	2020. május 12-én / ijjár 18
SÁVUOT / SÖVUAJSZ – A TÓRAADÁS ÜNNEPE	2020. május 29-30-án / sziván 6- sziván 7
TISA BEÁV	2020. július 30-án / áv 9
ROS HÁSÁNÁ / RAJS HÁSONO	2020. szeptember 19-20-án / tisri 1-2
JOM KIPPUR	2020. szeptember 25-én / tisri 10
SZUKOT / SZUKAJSZ – SÁTOROS ÜNNEP	2020. október 3-11 / tisri 15-23
SMINI ÁCERET / SMINI ÁCERESZ	2020. október 10-én / tisri 22
SZIMHÁT TORÁ / SZIHÁSZ TAJRO	2020. október 11-én / tisri 23

(a konkrét imaidőket megtalálja a körzet honlapján)

A zsinagóga vallási, kulturális, oktatási és szociális céljait támogató

alapítványunknak számlaszáma: **11713005-20607867**

A BZSH Hegedűs Gyula utcai Zsinagóga számlaszáma: **11707024-20405287**

TARTALOMJEGYZÉK

Peszáchi üzenet Zágrábból	1
A mi felelősségünk egyre nagyobb!	2
Budapesti zsidó ellenállás.	4
Theresienstadt	6
Auschwitz '75: emlékek és emlékeztetések	8
Beszámoló a Marsch des Lebens (Menetelés az Életért) mozgalom tübingeni konferenciájáról.	9
Rumbach – nyitás előtt.	11
Ember és ház	11
Kétirányú utca	14
Kardos Péter főrabbi a Hegedűsben	15
Összefoglaló a Héber Imre Klub tavalyi működéséről.	16
Körzeti események – hírek	18
Element az „elsőEmber”	19
A Goldmark Kórus fennállásának 50. évfordulóját ünnepli	20
Hanuka a Várban.	21
Kol-Jisroél jés-lohem chélek löájlom hábo! Minden zsidónak része van az örök boldogságban!	21
Sági György: O No.	22
Spanyolul tudni kell!	24
Zsinagóga Rodoszon.	26
Hősök útján emlékséte Újlipótvárosban.	28

Ez a lapszám a MAZSÓK pénzügyi támogatásával készült.

Kiadja a Hegedűs Gyula utcai körzet • Felelős kiadó: Münch László

Felelős szerkesztők: dr. Sági György és dr. Várnai György • Nyomdai munkálatok: Vargé Hungary Kft. • A nyomtatott kiadvány szent szövegeket tartalmaz, kérjük ne dobja ki.

Örömteli és kóser Peszachot kívánunk!

חג פסח שמח וכשר

PESZÁCHI ÜZENET
ZÁGRÁBBÓL

A peszách ünnepe kétségtelenül történelmi szempontból a legfontosabb ünnep Izrael ünnepei között.

Ezzel az ünneppel lett Izrael néppé, ez volt az első valódi ünnep.

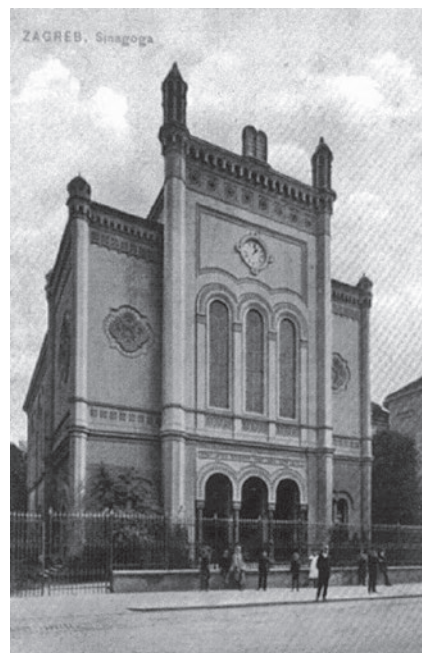
Az egyiptomi kivonulás formálta ki Izrael népének arculatát, lett a kiválasztott nép, amely elfogadta a kapcsolatot az Örökkévalóval és annak Tórájával, ez a nép, amely az emberiségnek a legnagyobb értékeket adta: a jótékonytságot, az igazságot, a szabadságot, a törvényt.

Ezen ünnep folytatása a Tóra elfogadása volt, és utána a honfoglalás.

Peszách a múlt ünnepe, megemlékezés az egyiptomi kivonulásról, de ezzel együtt a jövő ünnepe is, olyan ünnep, amely történelmi leckét ad minden évben.

Ez a történelmi lecke biztosítja Izrael népének folytatóságát és jövőjét. Ezért a Széder egyik mitzvája részleteiben elmesélni a kivonulás történetét, apáról fiúra, generációkon át, ahogy a Misna is írja:

minden nemzedékben köteles az ember úgy tekinteni magát, mintha ő maga jött volna ki Egyiptomból, amint mondatott: „és beszéld el fiadnak

A ZÁGRÁBI ZSINAGÓGÁT 1941-BEN LEBONTOTTÁK.

azon a napon, szólván: ezért tette azt nekem az Örök-
kévaló, mikor kijöttem Egyiptomból” (Móz. II. 13, 8)

Nemcsak őseinket váltotta meg a Szent – áldott legyen Ő – hanem minket is velük együtt, amint megmondott: „minket pedig kihozott onnan, hogy elvigen és nekünk adja azt az országot, amelyet esküvel ígért őseinknek.

Ezért kell hálálkodnunk, dicséernünk, dicsőítenünk, zengenünk, magasztalnunk, elismernünk, áldanunk, hirdetniünk, megénekelniünk azt, aki ezeket a csodákat tette őseinkkel és mivélünk. Kivezetett a szolgaságból szabadságra, bánatból öröme, gyászból ünnepnapra, homályból nagy fényességre és leigázottságból megváltásra. Mondjunk hát előtte új éneket, hallelúja!”

(Babiloni Talmud, Peszáchi traktátus, Maimonidész Ha'Hamec is matzah törvények VII. fej. I. halacha.)

Az elbeszélés fontosságáról tanúskodnak Maimonidész szavai: nagy bölcsek is kötelesek az egyiptomi kivonulásról mesélni és legyen áldott az, aki sokat beszél a kivonulás részleteiről.

(Maimonidész Ha'Hamec is matzah törvények VII. fej. I. halacha.)

Legyünk méltóak arra, hogy láthassuk népünk folytatóságát családjában.

Dr. Kotel Da-Don,
a zágrábi Bét Izrael zsinagóga főrabija,
Horvátország

FELSZABADULÁS

A mi felelősségünk egyre nagyobb!

Elhangzott a budapesti gettó felszabadításának 75. évfordulója alkalmából tartott megemlékezésen 2020. január 19-én a Dohány utcai zsinagógában. Mester Tamás a Budapesti Zsidó Hitközség elnöke tartott emlékező beszédet.

Kedves Olvasó,

Minden évben január 18-án emlékünnepeket tartanak Budapest felszabadulásának évfordulója alkalmából. Ez évben erre egy nappal később került sor, mert a nevezetes dátum szombatra esett. Sajnos egyre kisebb számban jelennek meg az emlékezők. Egyrészt a túlélők száma évről évre csökken, másrészt talán az „érdeklődés” is ezzel párhuzamosan egyre kisebb. Örömteli, hogy részt vesznek iskolások is ezen az eseményen. De a jelenlegi felnőtt generáció feladata és felelőssége, hogy ne menjen feledésbe az, ami a negyvenes évek első felében történt.

(a szerkesztőség)

Tisztelt Hölgyeim és uraim,

**Elsőként a megjelent holokauszt túlélőket szeretném
mély tisztelettel köszönteni!**

Tisztelt Excellenciás Hölgyek és Urak!
Tisztelt Meghívott vendégeink!
Tisztelt Emlékezők!

Visszavinném Önöket az időben.

Magyarország 1944. március 19-i német megszállása után, már április elején fölmerült az egybefüggő területű budapesti gettó felállításának terve, de ezt akkor elvetették.

A zsidók gettóba költöztetését hivatalosan és az egész országra érvényesen az 1944. április 28-án kiadott miniszterelnöki rendelet tette lehetővé, de Budapesten kezdetben még nem alakítottak ki gettót.

Ehelyett Budapest akkori polgármestere június 14-én rendeletben írta elő, hogy a hivatalosan zsidónak minősülő budapesti lakosok csillagos házakban kötelesek lakni. A kiadott rendeletekben kerületenként kijelölték a csillagos házakat, ahová néhány nap alatt kellett átköltözni a budapesti zsidóknak.

1944 nyarán a vidéki zsidók tömegeit már marhavagyonokból álló szerelvények szállították a koncentrációs táborokba.

Naponta 10-12 ezer zsidót deportáltak Auschwitzba, de amikor a fővárosra került volna a sor, Horthy július 6-án felüggesztette a további deportálásokat.

Ugyan a folytatását augusztusban ismét engedélyezte, de erre a délkeleti német front összeomlása miatt már nem került sor.

A kormányzó 1944. október 15-i kiugrási kísérlete kudarcba fulladt, ennek következtében Horthy lemondásra kényszerült és a nyilaskeresztes párt került hatalomra.

A zsidóság jogfosztása és Budapesten immár tömeges megszállásokba is torkolló üldözése újult erővel folytatódott.

A sárga csillagos házakban maradtak közül a nácik és a nyilasok ezeket hurcoltak el és az óbuda-újlaki téglagyárban kialakított gyűjtőtáborból gyalogmenetekben indították őket a nyugati határ felé. A szerencsésebbek a semleges államok külképviselőitől, illetve a Nemzetközi Vöröskeresztől mentesítést, védlelet tudtak szerezni.

A belügyminiszter egyik akkori beszédében elhangzott szavait idézem:

„Magyarország teljes zsidótlanítása nem program, hanem tény.

A végleges megoldás csak idő kérdése.”

1944. november 18-án a zsidó közösséget irányító Zsidó Tanáccsal hivatalosan közölték, hogy a csillagos házak lakóinak a VII. kerületben kialakítandó egybefüggő területű gettóba kell összeköltöznüik.

A budapesti gettó létesítését előíró rendeletet Vajna Gábor nyilas belügyminiszter adta ki november 29-én, ebben a terület alaprajzát is feltüntették.

A gettót magas deszkapalánkkal vették körül és december 10-én lezárták. Négy központi kapuját fegyveresek őrizték.

A gettóba zsúfolt emberek lélekszáma januárban, már megközelítette a 70 000 főt.

A zsidó tanács saját gettórendészetet is szervezett, ez a belső rend fenntartására szolgált. A nyilas csoportok és a német katonák gyakori betörései ellen azonban nem nyújtott védelmet, fosztogattak és gyilkolták az embereket. Több ezer embert hurcoltak el a Duna partra, ahol hidegvérrel kivégezték őket. A gettóban az emberek tömegesen haltak éhen az utolsó időszakban. A járvány kitörését, csak a hideg akadályozta meg.

75 évvel ezelőtt szabadult fel a budapesti gettó.

A szovjet hadsereg megjelenése a borzalmak végét jelentette a gettóba zsúfolt tízezreknek, és az élet remény-ségét hozta el nekik.

A Vörös Hadsereg és a szövetségesek koalíciója szabadította fel a nácik által leigázott Európát.

A pesti gettó kapuit azonban a szovjet katonák nyitották ki.

A budapesti zsidóság örök hálával tartozik nekik az élete megmentéséért. Dicsőség a felszabadító hősöknek!

1945 január 18-án egy 9 éves kislány jött fel a Wesselényi utca 13-as számú ház pincéjének lépcsőjén és a lépcsőházban szovjet katonákkal találkozott. Oroszul persze nem tudott, ők magyarul nem tudtak, de a gyermeki lelemény folytán el tudta magyarázni a katonáknak, hogy a szemközti ház tetején egy ellenséges géppuskafészek van. A szovjet katonák az ő instrukciói alapján még a kapualyból likvidálták a géppuskást.

Cserébe a fiú kapott két szelet száraz rozskenyeret.

Az akkor 9 éves kislányuk élete legfenségesebb lakomája volt ez a 2 szelet kenyér. A kislány aztán felnőtt és Ő lett az édesapám.

Háromnegyed évszázad telt el azóta, hogy a szovjet katonák kinyitották a gettó kapuit és szabadságot hoztak az oda zsúfolt több tízezer halálra ítélt zsidónak.

Három emberöltőnyi idő telt el azóta, hogy véget ért számukra a borzalmak sorozata.

A felszabadultaknak az unokáik is már felnőttek, egyre kevesebben vannak közöttünk azok, akik szemtanúi voltak a sötétség térhódításának és megmenekültek a halál torkából.

Nekünk, a túlélők gyerekeinek, unokáinak nem az életünk része, nem a túlélés, megszenvedett tapasztalás.

A leszármazottaknak a gettó, a megtanult történelem legsötétebb fejezetének egyik színtere, a gettóból való megszabadulás már egy történelmi esemény, csupán az emlékezés tárgya.

Szüleink, nagyszüleink, dédszüleink visszaemlékezéseire hagyatkozhatunk, történészek munkáiból tájékozódhatunk csupán.

A mi felelősségünk egyre nagyobb!

Ahogy halad előre az idő, erősödik a kötelességünk, hogy őrizzük az áldozatok emlékét és ellenálljunk a felejtés növekvő nyomásának.

Ezzel párhuzamosan kiemelt feladatunk gondoskodni és segíteni a túlélőket.

A háború előtt Budapesten a zsidóság alkotta a lakosság egyötödét. Minden öt emberből egy zsidó volt.

A zsidók – a más vallású lakosokhoz hasonlóan – erejük, tehetségük sokszínűsége szerint járultak hozzá szeretett városuk fejlődéséhez.

A zsidóság ma Magyarországon – hála a Teremtőnek – nyugodtan élhet és gyakorolhatja vallását.

Szabadon sétálhatunk azokon az utcákon, ahol valaha a gettó állt.

Amikor végigmegyünk az utcákon, egy pillanatra emlékezzünk az áldozatokra, a túlélőkre és megmentőikre.

A teljesség igénye nélkül: Raoul Wallenberg, Angelo Rotta, Friedrich Born, Carl Lutz, Jane Haining, Sztehlo Gábor és társai, valamint a többi névtelen hősre, akik életüket kockáztatva mentették az üldözötteket.

Szeretném megköszönni a szervezésében résztvevő kollégáim munkáját és a résztvevők előadását.

Kiemelt köszönetemet szeretném kifejezni Dr. Benkő Tibor honvédelmi miniszter úrnak, hogy kérésünkre engedélyezte a Magyar Honvédség 5. Bocsikai István Lövészandár helyőrségi zenekar részvételét megemlékezésünkön.

Köszönjük, hogy megtisztelnek előadásukkal.

Köszönöm figyelmüket, köszönöm, hogy meghallgattak.

FELSZABADULÁS

Budapesti zsidó ellenállás

Az 1944. márciusi német megszállás elosztotta a reményeket, hogy a magyar zsidóság elkerüli európai testvéreik sorsát. Jött a sárga csillag, a vidéki zsidók deportálása, fővárosi csillagos házak és még sok megszorító rendelkezés. A hivatalos zsidó vezetés alkalmazkodással, engedelmességgel, színfalak mögötti tárgyalásokkal próbálta menteni a közösséget, sajnos eredménytelenül, de a cionista ifjúsági mozgalom azonnal reagált az új helyzetre. Mivel lengyel és szlovákiai menekült zsidóktól értesültek a tömeggyilkosságokról, akcióba lendültek. Ezeket szöktettek Romániába, Kasztner Rezső akciója révén egy teljes vonatnyian jutottak el viszontagságok után Svájcba. (Itt meg kell jegyeznünk, hogy jóval többen – akár százazrek is – lehettek volna, de az angolok megakadályozták a palesztinai végcélú akciót!) Megkezdték az életmentő hamis iratok készítését.

Nyilas hatalomátvétel után még veszélyesebb körülmények között dolgoztak. Az addigi illegális központok tovább működtek, például létrehoztak egy úgynevezett szójababfeldolgozó és -exportáló vállalatot, amelyik hivatalosan olasz tulajdonban volt. Különböző helyeken rengeteg hamis iratot készítettek. A Nemzetközi Vöröskereszt égisze alatt rendeztek be egy irodát, ahol kiadták a svájci követségi menleveleket. Sokaknak volt szüksége erre. Bár a zsidók hivatalosan csak délután 2 és 4 óra között tartózkodhattak az utcán, az Üvegház előtt hajnali öttől késő éjszakáig állt a tömeg. A ház előtt állandóan tucatnyi rendőr posztolt, némelyik lovon, de még ők sem tudták kordában tartani az elkeseredett tömeget. Belül is egyre többen laktak, a különböző zsidó csoportok, cionista irányzatok elkülönülten helyezkedtek el, folytatták addigi tevékenységüket.

Mivel az épület kicsinek bizonyult a munkára és az elszállásolásra együtt, a hivatalok egy része elköltözött a Werkerle Sándor (ma Hercegprímás) utca 17.-be. Induláskor 120 ember volt itt, az irodisták és rokonaik, később jóval többen. A Baross utca 52. alatt „politikai irodát” nyitottak, baloldali cionista pártszövetség működött itt, nagy volt a jöves-menés, egyesek különféle egyenruhákat viseltek, ezek a katonai vagy nyilas maskarák jó szolgálatot tettek az embermentésben. Sokan a KISKA (kiszegítő karhatalmi) kötelékében kerestek menedéket. 1944 novemberében létesítették ezt a félkatonai szervezetet, a kevésbé kiképzett lakosság harcba állítására, de célját nem érte el, sok antisziszta ellenálló, vagy valamilyen okból üldözött, számos zsidó is menedéket talált soraiban. Ha egység lett volna, a földalatti mozgalom vezetői között, nagyobb arányú fegyveres akció is kibontakozhatott volna. Erre azonban nem volt lehetőség.

Végül a cionisták feladták a Baross utcai irodát és más búvóhelyeket is felszámoltak, a Hungária körúti rejtékhely ellenállt, de többnyire harc nélkül lepték meg őket. A letartóztatottak hamis dokumentumokkal tömött bőröndjeikkel együtt a Margit körúti fogházba kerültek, ahol megismerkedtek az ellenállás felszámolására létrehozott nyilas terrorintézmény, a Nemzeti Számonkérő Szék kegyetlenségével. Szerencsére egy álhúzás zsidó csoport decemberben innen az összes foglyot kiszabadította.

FEGYVERES ELLENÁLLÁS

A magyar cionista szervezetek működését nem a fegyveres küzdelem jellemezte. Ennek esélyei különben is nagyon jelentéktelenek voltak. Inkább az embermentésre összpontosítottak, kivétel az azóta sem teljesen tisztázott október 15–17-i Népszínház utcai összecsapás. A hatalmat frissen átvett nyilasokkal szemben itt ellenállás bontakozott ki, lövöldözés kezdődött, a nyilasok és a segítségül hívott németek csak két nappal később tudták a rendet helyreállítani. Jellemző, hogy még páncélosokat is bevetettek, egy kiégett Tigris tank még napokkal később is ott volt a Népszínház utcában.

Miután az elfogottak nagy részét agyonlőtték (a Teleki téri zsinagógába 22 halottat raktak egymásra) és a lakókat tartott kézzel, ahogy a korabeli híradófelvétel is mutatta, elhurcolták, túlélők és szemtanúk híján évtizedek múlva nehéz volt az eseményeket rekonstruálni. Ma sem tudjuk pontosan, hogy az előző napokban a kiugrás előkészítése végett felfegyverzett munkaszolgálatosok, cionista fiatalok, vagy egyszerűen a közeli utcák (például a Zsibáruház) felfegyverzett lakói tanúsítottak hősiességű ellenállást. Hát igen, a halottak nem beszélnek! Mindenesetre ez az egyetlen hazai esemény, amikor zsidók, mint zsidók tanúsítottak fegyveres ellenállást, nem csoda, hogy ezeket a napokat „kis varsói felkelésnek” nevezték később. Bizonyos akciókban ugyan zsidók, vagy nagyrészt zsidók vettek részt, de ezek az általános hazai ellenállás, nem pedig cionista, vagy más zsidó szervezetek részéről szerveződtek. Nézzünk néhányat!

December elején a nyilas párt naggyűlést hívott össze a Városi (ma Erkel) Színházba. Már előző nap is bomba robbant az épületben, de másnap már a gyűlés elején több bombát robbantottak baloldali ellenállók úgy, hogy a gyűlés pánikba és zűrzavarba fulladt. Nem fogták el a merénylőket, csak később derült ki, kik voltak, mindenesetre az utcán elkaptak egy Mendel nevű, Szlovákiából menekült zsidót, akit rettenetesen összeverve lefényképeztek a sajtó számára. December 14-én a Kossuth Lajos utcai nyilas könyvesboltban robbant bomba. A tetteseket megint nem találták meg, de

ez nem zavarta a nyilasokat abban, hogy a helyiség romjait eltakarító nyolc zsidó munkaszolgálatost agyonlőjék, rajtuk feliratot helyezve el: „Ez a bosszú a nyilas könyvkereskedés felrobbantásáért!”

EGYÉB ELLENÁLLÁSI CSOPORTOK ZSIDÓ KAPCSOLATAI

Egyes akciókban, amelyeket nem a cionista mozgalmak szerveztek, nagy számban vettek részt zsidók, de ezek később nem zsidó ellenállásként lettek számon tartva. Ilyen volt például az újpesti partizánok küzdelme, akik nagyrészt zsidók voltak. Bátor és jelentős cselekedeteket hajtottak végre, például megmentették az újpesti víztornyot, felrobbantották az Apolló házban lévő nyilas központot. Parancsnokuk, Földes Sándor a háború után közéleti szerepet töltött be.

Mikó Zoltán vezérkari százados ellenállási csoportja sok hivatalos papírt állított ki bujkálók számára. A Magyar Diákok Szabadságfrontja közreműködésével megszervezte a Görgey zászlóalj, amelybe katonaszökevények, baloldaliak és más ellenállók találtak menedékre.

Felállította a Táncsics-zászlóaljat is, amely a pesti oldalon állomásozott. Zsidókat rejtegető kórházak, kolostorok és gyermekotthonok előtt örködtek, több szabotázsakciót hajtottak végre. 1945 januárjában megtámadták a Rákos-hegyi német alakulatokat. Sebesülteik között volt a jogázhallgató Göncz Árpád, a későbbi köztársasági elnök is.

Kapcsolata volt Raul Wallenberggel, akin keresztül élelmiszerkészleteiből folyamatosan juttattak a védett házakba. Kudar Lajos csendőrezredes segítségével még novemberben egy csendőregységet vezényeltetett ezekhez, amely többször tűzharcba keveredett a nyilasokkal. Később a zászlóalj tagjai már fegyveresen rátámadtak a nyilasokra. November 21-én a zászlóalj szökött munkaszolgálatos tagját egy őrmester felismerte, és mivel zsebében megtalálták a sárga csillagot, a Nemzeti Számonkérő Szék 10 munkaszolgálatost letartóztatott, akiket december 4-én a Margit körüti fogházban kivégeztek. Sajnos Mikó Zoltánt és Bondor Vilmos nevű segítőjét az oroszok letartóztatták, kémkedésért halálra ítélték, az előbbi Odesszában ki is végezték.

Várnai Zseni költő is vezetett ellenállási csoportot, a Ferenc-hegyi barlangban volt a fő támaszpontjuk, amelyet a németek december elején felfedeztek.

SZÍR-CSOPORT

Weinberger Dezső volt a parancsnoka annak a Szír-csoportnak, amely november 22-én felrobbantotta a Metropol szállót, ahol német rendőrtisztek laktak. A csoport műve volt a december eleji, Városi Színházban meghirdetett nyilasnaggyűlés robbantásokkal való megakadályozása. Noha nem volt cionista, sőt kifejezetten zsidó ellenállási csoport, ötük közül csak Csillik Gábor nem volt zsidó. 1945. január 13-án találkoztak a szovjet csapatokkal, akik letartóztatták vezetőiket, és Weinberger Dezső nem is került elő a Gulagról.

SZÍR ELLENÁLLÁSI CSOPORT EMLÉKMŰVE

Kommunisták tevékenykedtek időnként a cionista ellenállási mozgalomban, vagy legalábbis szoros kapcsolatban vele. Aczél György még 1944 nyarán kikeresztelkedett, érdekes módon keresztapja Radnóti Miklós volt. Erélyesen, hatékonyan működött, általában német egyenruhában, felső kapcsolata Péter Gábor és Donáth György volt.

GIDÓFALVY LAJOS ÉS KISKA

A szovjet csapatok közeledtével a még nem teljesen kiépített civilek részére felállították 1944 szeptemberében a nemzetőrséget. Polgári ruhában, de bizonyos katonai jelleggel működtek, a kerületi levéltár parancsokai alá tartoztak. Később a nyilasok nem bíztak bennük, és kisegítő karhatalmi zászlóaljakat szerveztek belőlük. Ennek oka volt, hogy laza kereteik megteltek a front elől menekülővel, illetve sok esetben bujkáló zsidókkal. Gidófalvy Lajos főhadnagy, a XIII. kerületi „kisegítő karhatalmi zászlóalj” parancsnoka kezdettől a németek és a nyilasok ellen fordult.

A németek által felrobbantani akart Ferdinánd hidat megmentették, itt agyonlőttek egy nyilast, aki felismerte egyik zsidó bajtársukat. Más robbantásokat is megakadályoztak, például a Rákosrendező pályaudvarnál. Néha fegyveres összetűzéseik voltak a nyilasokkal, az általuk likvidált nyilasoktól elvették fegyvereiket, karszalagjukat, irataikat. A Vilmos laktanya volt a bázisuk, egyúttal a tömeges embermentés központja. Hamis iratokat használtak, néhány esetben elfogott zsidókat hoztak ki velük (például hamis nyílt parancsokkal) a különböző nyilas párhelyiségekből. Létszámuk december végén már meghaladta az 1200 főt. Nagyon szép humánus tettük volt a Munkácsy Mihály utcai,

GIDÓFALVY LAJOS

valamint a Fasori zsidó árvaházak lakóinak megmentése. 1944. december 24-én (karácsony napján!) a nyilasok megrohanták az árvaházat, vérengzés kezdődött, a KISKASOK (Kisegítő Karhatalmi Alakulatok) a helyszínre mentek és megakadályozták az elhurcolást. Gidófalvy 36 főt rendelt ki a két árvaház védelmére. Sajnos tevékenységük szemet szűrt, és 1945. január 8-án csendőrök és nyilasok megrohmozták laktanyájukat, az ott-tartózkodókat lefegyverezték. Gidófalvy Lajos, amikor megpróbálta megakadályozni az Erzsébet híd felrobbantását, eltűnt, valószínűleg meghalt, esetleg szovjet fogságba került és ott veszett nyoma.

Az összes ellenállási csoportra mondhatjuk, hogy 1945. január derekán lényegében megszűntették a tevékenységüket, a Vörös Hadseregére vártak. Felszabadítóként üdvözölték a megérkező szovjet katonákat, bár később úgy látszott, hogy a kezdeti remények nem váltak valóra.

A cionista ellenállás életben lévő tagjai Izrael létrejöttékor valamennyien alijáztak. Ott ma is működik hősi harcuk történetét kutató csoport David Gur (Grosz Andor), az illegális nyomda és egyéb akciók irányítója vezetésével.

Róbert Péter

Az OR-ZSE egyetemi docense

FELSZABADULÁS

Theresienstadt

Benedek István Gábornak A Komlói Tóra című, angol nyelven megjelent könyvét mutatták be 2020. február 17-én a MUOSZ házában. Gratulálunk ebből a különleges alkalomból. Ebből az alkalomból készülő könyvének egy részletét adjuk közre.

Anyai nagymamám, a szerbiai születésű spanyol asszony jutott az eszembe, akinek Bergen-Belsenben láttam a holttestét, sárga színű talpait, és azt a szörnyűséges pillanatot, amikor feldobták a hullaszállító kocsira.

Szüleim ott maradtak Kobi mellett, amikor Zernitz város hivatalos emberei a holttestet elvitték. Valaki rögtön összehívott tíz-tizenöt zsidót a vagonokból, hogy elmondják hittestvéreinkért a Kaddist. Istenem, hányszor éltem át deportálásunk során ezt a szörnyűséges, szívbe markoló percet, amikor közösen elmondtuk a mi búcsúztató imánkat: Jiszgádál vojjszkádás smé rábból!

Mi is sokáig váraoztunk aztán a szerelvénnyben, amikor hajnalban elindult velünk a vonatunk. Fogalmunk nem volt, hová és merre mehetünk. Az örökkel nem lehetett beszélgetni, különben sem mondtak volna semmit. Az egyik váltóállomás zajos káoszában, a sokat utazott pesti ügyvéd, a tönkre bombázott város egy részében Berlint vélte felfedezni. Tévedett, az éjszakai és a nappali angol-amerikai bevetések roppant eredményesen dolgoztak... Apám egy szóval sem sajnálta a németeket.

Fáradtak, elcsigázottak voltunk. Valaki egy szomorú, lengyel jiddis dalt próbált énekelni, de csakhamar abba hagyta. Vonatunkat újra vakvágányra irányították, aztán megint csak vára köztünk.

Estefelé a síneken újra megnőtt a forgalom; katonaszerelvénnyek haladtak ismeretlen céljuk felé. Már hajnal volt és virradat, amikor valaki egy idegen szövegű feliratról kikövetkeztette, hogy a vonat Csehszországban van.

Anyám szerint ez maga volt a képtelenség. Hiszen öt napja még Németország északnyugati térfelén voltunk, és

egyszer csak Közép-Európába jutottunk. De miért ürítették ki Bergen-Bel sen táborát, és miért éppen velünk kezdték az evakuációt? Ezt senki nem mondta meg nekünk.

25. FEJEZET

Megérkezés Theresien Stadtba – Bródy Sándor már járt itt – Anyánkkal tífuszosak lettünk – Május 9.: felszabadultunk! – Apánk tolmács lesz a szovjeteknél – Az öröm-bál!

Hideg, nyirkos tavasz volt, amikor a szerelvénnyel egyszer csak megállt Theresienstadt állomásán. A város nevét csehül is feltűntették – Terezín –, jóllehet a német katonai bevonulás után ezt már hivatalosan nem használták.

Apánknak azért volt valami fogalma a névről. Viszonylag közeli rokona, nagyapánk második unokatestvére, Bródy Sándor, aki ifjúként leendő pályájára, újságírónak készült, éppen akkoriban kapta meg katonai behívóját. Stramm fiú volt, és örökölte a családi arcvonásokat, igen jóképű leánynek számított. Behívását úgy fogta fel, mint az irodalmi felkészülés terepét. Már írt néhány tárcát, ezek egy-két vidéki lapban meg is jelentek, sőt, kedves és jól sikerült novelláját az egyik komoly hangvételű pesti folyóirat is leköszölte. Erre még Jókai Mór írófejedeleme is felfigyelt. Aztán bevonult.

A kiképzésre Kecskeméten került sor. Hogy az őrmester miért volt otromba, durva és közönséges, azt nem tudni, de a kiképzők mindig ilyenek, amióta világ a világ. De hogy Bródy lelkét miért öntötte el a méreg, melyik érzékeny pontját sértette a szörnyű megaláztatás, azt csak sejteni lehet.

Sándor a toll embere volt, az alkotás vőlegénye, mindig az írás lovagja, és persze hogy a primitív ócsárolás, a durva őrmesteri szó nemcsak felsértette a szívét, hanem a lelkébe rúgott. Józan esztét vesztve pofon is ütötte az egzecíroztatót, majd torkon ragadva fiatal erejével szorongatni kezdte.

Sokan odaugrottak, és a kakaskodókat különválasztották. Bródyt, persze, nemcsak lefogták, hanem azonnal vasba is verték.

Ilyenkor a gyors tárgyalás mindig rövid és példásan szigorú.

Az ifjú Bródyt, a láncok súlya alatt, vonatra parancsolták, és a császár hírhedt börtönvárosába, Theresienstadtba, majd Josefstadtba hurcolták. A vastag falakkal megépített, nyirkos és hideg cella a föld alatt volt, az őrzés pedig kíméletlen és embertelen. Természetesen reménytelen is, mert senki nem mondta meg a fogolynak az ítélet hosszát. Éppúgy tarthatták itt öt évig, nyolcig, mint ahogy csak a halál jelenthette a végső szabadulást. Végül Jókai Mór szabadította ki. Az író a császár nagyra becsülte, szava fontos volt Bécsben.

Apámnak tehát a családi albumból voltak bizonyos ismeretei Theresienstadtról. A Dresdner-kaszárnya, ahol mi laktunk, azonban már nem börtön volt, hanem hajdani lovas laktanya, A jól megtermett kancák istállói valamikor a földszinten voltak, a zsidó foglyokat – igaz, nagyon zsúfoltan – az emeleten helyezték el. A hatalmas építményt több udvarra tagolták, és amikor anyámmal tífuszosok lettünk, odalent helyeztek el bennünket a kisebbik beltéren. A németeknek már nem volt idejük elszállítani bennünket a kórházba, vagy inkább az elkülönítőbe, a szovjetek ugyanis rendkívül gyorsan rohanták le a várost.

Május 9-e volt. Akkor még nem tudtuk, milyen fontos ez a nap! A Vörös Hadsereg egyik előőrsé hajnalban érte el a Dresdner-kaszárnyát. Az a tank, amelyik elsőnek érkezett az épületünk elé, hátával egyszerűen benyomta a hatalmas, veretes fakaput. A terezini utcákon egész éjjel folyt a kézifegyveres harc. Apánk és Pali bátyám odafent, mi, anyám és én, odalent az udvaron, csak féltünk és retegtünk. A hajnal és a szovjet tank megjelenése a Dresdner előtt, majd a kaszárnya udvarán megváltást hozott. Számomra ezen a napon lett vége a második világháborúnak!

A zsidók, akik szobájukban az éjszakát felöltözötten várták, a zajokról úgy ítélték meg, kiléphetnek a Dresdner emeleti folyosójára. Ez az „A” udvar volt, és odalent állt a szovjet tank.

A pillanat nagyságát mindenki pontosan érezte. Ez volt az a perc, amikor az egy évnyi náci elhurcolás és fogság után, az éhséget, a tetveket és a megaláztatást követően a német hatalomnak talán egyszer és mindenkorra vége volt. Megszűnt!

Három emelet magasából a deportáltak halálos csöndben szorongtak egymás mellett. A tank lövegtornyán a

páncélfedél lassan felnyílt. És a nyílásban megjelent egy katonanő – olajos sapkában, zubbonyban. A zsidók nem értették, mire véljék a látványt! Egy nő a tankban?

A katonanő fejét, frizuráját tankos fejfedő – sapka – borította: fülvédővel, fekete szemüveggel. Egy belső létrán feljebb lépett, és kijött a harci gépből. Érezte, hogy a deportáltak minden emeleten ott állnak a párkány mögött, és megilletődötten figyelnek, hallgatnak. Sokan sírtak.

A döbbenetes csöndben a szovjet tankos, hangjában picinyke megbicsaklással, kissé kappan hangon, ezt mondta: – Továricsi! Szabadok vagytok! Nyemcám konyec! A németeknek vége.

Nem biztos, hogy ezt a vegyesen hangzó beszédet, főleg az orosz szavakat mindenki értette, de az emberek tudták, hogy a nácioknak befellegzett: a laktanya folyosóját egyetlen diadalmas, összevont üvöltés töltötte be:

– Hurrá! Éljen! Béke van! Szabadok vagyunk!

Mindenki ölelte, csókolta a társát, jöllehet senki sem tudta, hogy mi következik ezután.

A szabadság érzése azonban mindenkit lenyűgözött, megrendített, felemelt.

A zsidók tolmácsokat kerestek. Akadt néhány vállalkozó kedvű szlovák, lengyel, ukrán az immár volt deportált zsidók között, mert a Dresdner-kaszárnyában már mindenki az oroszok elől elbújt németeket próbálta felderíteni. Ha rátaláltak egy rejtőzködő náci, nem volt kétséges a sorsa.

De a felszabadultak egyelőre nem mertek kimenni az utcákra. Túl gyorsan köszöntött rájuk a szabadság, a megpróbáltatások után tulajdonképpen féltek az örömtől.

A következő nap a tífuszosokat a szovjet szanitécek kórházba vitték. Ez a németektől átvett intézmény volt. Engem ugyanúgy, mint anyánkat, azonnal fertőtlenítettek; roppant büdös volt a szer, amellyel bekentek bennünket. És csak ezután következett az injekció. Valaki később azt mondta, hogy az oltást levezenylő szovjet katonai segédápoló, alighanem jóval nagyobb adagot adott nekem, mint szükséges lett volna, ami egyértelműen életveszélyes. De talán éppen ennek volt köszönhető, hogy végül is igen gyorsan meggyógyultam. Gyógyulásom öröme családomból valaki rebarbarakompót főzött nekem, ami ugyan elviselhetetlenül savanyú volt, ám tele vitaminnal.

Két nap múlva a Vörös Hadsereg nagy ünnepséget szervezett a város kissé kopott parkjában. A katonák színpadot ácsoltak, zenekart hoztak, beszédek hangzottak el, és egy katonanőkből álló táncsoport rövid műsort adott.

Hát, vodka tilalom nem volt. Ez volt az első alkalom, hogy a felszabadult zsidók együtt szórakozhattak a Vörös Hadsereg katonáival. Tucatszerű katonainduló hangzott el, aztán vegyesen dallamos románc és divatos orosz táncdal.

Jó pár kíváncsi fiúgyerek is falkában csoportosult a parkban, és amikor a szerelemre éhes nagylányok és fiatalasszonyok kissé távolabbra táncoltak katonapartnereikkel a parkettnek kinevezett tértől, olyasmik is megtörténtek,

amit rendes embernek már nem illett látnia. Magam is olyat lestem ki, ami végtelen izgalommal töltött el, s aligha hihettem, hogy ilyen, akárcsak rövidesen, látni fogok még...

Besötétedésig szólt a zene, de mert minden bálnak egyszer vége szokott lenni, itt is elhangzottak az utolsó dallamok. Akadtak katonák, akik hazakísérték a bálozókat, még hozzá szerenád dal, szép hangú énekekkel. Gyönyörű májusi éjszaka volt, és sírni való, felfoghatatlan öröm, hogy vége a háborúnak; nincs többé bombázás, szervezett gyilkok, és az elhurcoltak rövid időn belül talán még haza is térhetnek.

A nácik sok helyről deportálták ide a foglyaikat. Voltak itt görögök, szerbek, magyarok, ukránok, oroszok, nyugat-európaiak. A háborúnak már vége volt, de nem volt még béke. Elképzelhetetlen mennyiségű árut, lőszert fuvaroztak ide és oda, s még több ember, kibombáztak, menekültek mentek Európa egyik feléből a másikba. A síneken örökké futottak a vonatok.

Jaj, és milyen messze volt még az otthonunk!

Benedek István Gábor

FELSZABADULÁS

Auschwitz '75: emlékek és emlékeztetések

A SZABADSÁG ÉS EMBERI MÉLTÓSÁG GYŐZELMÉT IS ÜNNEPELJÜK

Bár a jeruzsálemi Holokauszt Világforum előtt pár nappal az Al-Hayat Al-Dzsadida [Új élet], a Palesztin Hatóság hivatalos lapjában ez jelent meg: „Egy lövés megzavarja az ünnepséget, egy halott megghiúsítja az ünnepséget”, a kétnapos megemlékezésen 49 ország képviselte magát a legmagasabb szinten: királyok, hercegek, elnökök, miniszterelnökök, külügyminiszterek, köztük Putyin orosz és Macron francia elnök, Pence amerikai alelnök, a brit Károly herceg; Magyarország részéről Áder János államelnök. A résztvevők egyöntetűen hitet tettek amellett, hogy mindent meg kell tenni azért, hogy az emberiség ellen elkövetett legnagyobb bűn, a holokauszt soha többé meg ne ismétlődhesen. Az eseményen kifejezésre juttatott kölcsönös felelősség összehozott barátokat és vetélytársakat éppúgy, mint elkövetőket és áldozatokat. A többször is kinyilvánított mondanivaló azonban figyelemztetést is tartalmazott. Mint Steinmeier német államelnök mondta, az antiszemitizmus újra felüti a fejét Németországban éppúgy, mint számos más országban is, ami ellen minden erővel fel kell lépni. Rivlin izraeli elnök felszólította a vezetőket, hogy egyesült erővel lépjenek fel a rasszizmus, antiszemitizmus és a szélsőségek ellen, védjék meg a demokráciát és a demokratikus értékeket. „Ezt követeli meg tőlünk a ma. Ez a mi kihívásunk, egyben az egyedüli választásunk is.” „Ez most egy történelmi találkozás, nemcsak a zsidó nép és Izrael, hanem az

egész emberiség számára. Amikor ma emlékezünk a holokauszt és a két világháború áldozataira, egyben a szabadság és az emberi méltóság győzelmét is ünnepeľjűk.”

Rivlin elnök említést tett az Oroszország és Lengyelország közötti, újabban felerősödő vitáról is, ki milyen mértékben visel felelősséget a világháború kitöréséért. Duda lengyel elnök távolmaradását a Fórumról azzal indokolta, hogy míg Putyin elnök felkérést kapott arra, hogy ott beszédet mondjon, ezt a lehetőséget neki nem kínálták fel. Rivlin így reagált: „A történelem kutatását hagyjuk a történészekre... A politikusok feladata, hogy formálják a jövőt. Most, amikor egyre több túlélő hagy már itt bennünket, e találkozó a mindnyájunk által vallott elhivatottságé kell, hogy legyen, hogy a történelmi tényeket és a holokauszt tanulságát továbbadjuk a jövő nemzedékének.

A találkozót számos vezető felhasználta arra is, hogy aktuális politikai kérdésekről tárgyaljanak. Így Netanjahu miniszterelnök eszmecserét folytatott Macron elnökkel Iránról, Libanonról, Líbiáról; Netanjahu ugyancsak felhasználta az alkalmat, hogy támogatást szerezzen ahhoz, hogy minél több állam kinyilvánítsa, hogy Izrael ellen indított vizsgálatában a Hágai Nemzetközi Bíróság illetéktelen (ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy két napja egy holland bíróság kimondta, hogy Gantz, a 2014-es gázai műveletek vezérkari főnöke ügyében illetéktelen).

FELSZABADULÁS

Beszámoló a Marsch des Lebens (Menetelés az Életért) mozgalom tübingeni konferenciájáról

A FELSZABADULÁS A 2019-ES ESEMÉNYEK TÜKRÉBEN

Körülbelül 350 résztvevő, 18 különböző ország képviselőivel zajlott a minden évben megrendezésre kerülő konferencia, melynek célja, hogy beszámolót adjon az előző év eseményeiről.

A Menetelés az Életért Magyarországon 2014-ben tartott egy országos menetet Soprontól Budapestig, melynek során felkeresték a zsinagógákat, a Holokauszt számos magyarországi emlékhelyét, meglátogattak keresztény közösségeket, többek között a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumot és a Fasori Gimnáziumot. Megemlékezést tartottunk Budapesten is több helyszínen, többek között a Parlamentnél illetve a városmajori Jézus szíve templomban, akkor különös hangsúllyal a környéken történt nyilas-tömeggyilkosságokra. A 2014-es Menetelés linkjei megtalálhatók a youtube bmfilm11 csatornáján.

https://youtu.be/6Lc_h720ubU

Jobst Bittner, a mozgalom alapítója könyvet is írt „A hallgatás leplének szétszakítása” címmel, melyet 2015-ben mi is megjelentettünk magyar nyelven az Immanuel kiadó segítségével.

Minden évben ezeken a konferenciákon az előző év összefoglalója mellett izraeli vendégeket hívnak meg. Idén a **Jad va Sem jeruzsálemi emlékközpont munkatársa, Slomit Steiner** vett részt és tartott megrendítő előadást. Témája az európai kultúrába kódolt antiszemitizmus volt, és az, hogy milyen oktatóanyagok formájában tárják fel ezt a témát a Jad va Sembe érkező tanárok képzésében. Kicsit az izraeliekre jellemző „hucpa” vezette záró mondatait: „mi már a mediterrán ég és napsütés szabadságában élő izraeliek vagyunk. Ezzel a teherrel nektek van dolgotok”.

Megszólalt Ruth Meir holokauszt túlélő is, aki az Ukrajnában gyerekként megélt traumatikus történetet mesélte el, édesapja elvesztését, faluja és szülőháza kifosztását és felégetését.

Jobst Bittner a nacionalizmus és a normális hazaszeretet kérdéseit feszegette. Elmondta, a holokauszt utáni németek nemzedéke tagjaként fiatal éveiben úgy gondolta, semmit nem tud szeretni német örökségében, olyan mértékű volt azon a nemzedéken a nyomás a közvetlen felettük élő nemzedék életében történet Holokauszt miatt. Az Úr kérdésére, tudod-e szeretni a népedet, kellett mélyen elgondolkodnia erről és válaszokat keresni, mi az alapja az igazi hazaszeretnek és hol csap át hozzáállásunk olyan nacionalizmusba, ami másokat kirekeszt, és végül olyan szélsőségbe vezet, ami közvetlen szinten a Holokausztot kiváltotta a nemzeti szocializmus formájában.

Beszámolókat hallgattunk meg különböző országokból a Menetelés munkájának alakulásáról. Mielőtt kiemelnék egy-két példát, hadd mondjam el: a tavalyihoz képest erős hangot kapott a figyelmeztetés: **ugrásszerűen nőtt az elmúlt évben a világban az antiszemita indíttatású támadások száma.** Számos országban hangossá és agresszív válik az eddig rejtett neonáci mozgalom (Lásd 2020 február 8. Városmajor!!!).

Két példát szeretnék kiemelni. Meghökkenítő volt hallani, hogy FINNORSZÁGBAN több zsinagóga ellen történt kisebb, de agresszív támadás, megtámadták neo-nácik a helsinki izraeli nagykövetséget és Oulu városában valamilyen demonstráción elégették egy izraeli zászlót. Ez azért is volt megdöbbentő, mert Finnországot úgy tartottuk számon, mint az Izraelt aktívan szerető keresztények hazáját. Az ott lévő finn barátainkat megkérdezve, ők úgy értékelték, **hogy főleg a pünkösdi egyházakban élő Izrael-szeretet megrekedt a hóra táncolás és az izraeli zászlók lobogtatásának szintjén, a 80-as, 90-es évek világából és nem léptek ezen túl a mélyebb önvizsgálat felé, sem a behelyettesítés teológiájával való**

szembenezés, sem a Holokausztban játszott valódi szerep felismerése terén.

A másik példa egy személyes beszélgetésben elhangzott információ volt egy olyan német fiatalembertől, aki 15 évvel ezelőtt tért meg és korábban egy neonáci diákkör tagja volt. Elmondása szerint ilyen **neonáci „diákkörök”** az egyetemekhez kapcsolódva működnek, a taglétszám összesen több ezerre tehető. Alkalmakon a 30-as évekhez hasonló hangulat és ideológia uralkodik, lovagi (!) párbajokra hívják egymást, Hitlert éltetik, ahogyan azt a Városmajorban hallottuk is.

Beszámoltak a hallei zsinagóga elleni támadásról is, mivel az ottani zsinagóga rabbija őszinte barátságot ápol a lipcsei TOS gyülekezet vezető lelkészével, Stephan Haas-al. Isteni csoda volt, hogy a támadónak nem sikerült az épületbe jutnia, ezt a rabbi is így értelmezte, azt mondta Stephannak: A Mindenható megvédett minket! Ezt követően több nagy ereje Menetelés az Életért történt Halléban. Ezek erejére és hatására jellemző, hogy a város vezetése felkérte Staphan Haas-t, hogy vegyen részt a városvezetés anisemitizmus ellenes munkájában.

Megrendítő beszámolót tartott Edward Swietz, a lengyelországi Menetelés koordinátora a szeptemberben Gdansk városában tartott német-lengyel kiengesztelődési konferenciáról. Joela Krüger nővér szeretett arcát is nagyszerű volt látni a német résztvevők között. Többször hallottuk már, hogy Németország, Lengyelország és Izrael barátsága kulcs a kiengesztelődés útján. Edward többször említette beszédében, hogy a világ nagyon nehéz idők felé sodródik: szükségünk van egymásra sokkal jobban, mint gondolnánk, és arra, hogy készítsük az utat az Eljövendő Világ, a Messiási kor felé, ami a béke és kiengesztelődés útja.

Én is beszámolhattam a nálunk 2020 január 13-án történt megrendítő találkozásról, amin Pokorni Zoltán vállalta fel a szembenezés fájdalmas munkáját nagyapja nyilas rémtette-

ivel és feltártuk az odavezető út ideológiai hátterét is. Nagyon nagy érzékenységgel hallgattak meg, számos ember személyesen jött hozzám utána kifejezni, hogy megrendítette őket a beszámoló.

A konferencián markánsan megjelentek a németek mellett a többi országban zajló munka. Ez nagyon nagy áldást hordozott magában. Nagyon jó volt barátságokat kötni szerb, moldávai, litván, román vezetőkkel, akik hazájukban koordinálják a Menetelés munkáját és az antiszemitizmus elleni lelkiismeret ébrentartását. Számomra különösen a litván fiatalembert volt megrendítő megismerni, hiszen a TJCI égisze alatt jártunk abban a Litvániában, ahol a Holokauszt a zsidó közösség 97%-át elpusztította.

Szeretnénk, ha Magyarországon is állandóbb jelenléte lenne a Menetelés az Életért mozgalomnak, ezért tenni szeretnénk a közeljövőben.

Ízelítőül csatolom a tavalyi és az idei konferencia néhány perces „élményszerű” filmes összefoglalóit.

A 2019-es konferencia összefoglalója:

https://youtu.be/61bQ_c9oLoA

A 2020-as konferencia fénypontjai:

<https://youtu.be/d-XyFXRkp5M>

Simonyi Andrea

RUMBACH ZSINAGÓGA

Rumbach – nyitás előtt

A Rumbach Zsinagóga a budapesti zsidónegyed egyik ikonikus épülete, a status quo irányultságú zsidóság egyik, talán legfőbb szimbólumának tekintett épülete. 1869 és 1872 között épült közadakozásból a bécsi szecesszió vezető alakjának tartott Otto Wagner tervei alapján. Különös szerepe volt a múlt század negyvenes éveiben, amikor itt gyűjtötték össze azokat a zsidó honfitársainkat, akiket később Kamenyecz-Podolszka szállítottak, ahol a németek meggyilkolták őket. Az épület a második világháború óta romos, 1959 óta nem használják vallási célokra, 1979-ben a teteje is beszakadt. Hányatott sorsú évtizedek következtek, s legfeljebb un. állagmegóvási munkákat végeztek rajta, míg 2006-ban a Budapesti Zsidó Hitközség visszakapta. A történet innen folytatódik...

(a szerkesztőség)

A Rumbachban újra megkezdődnek a munkák. Most épül ki belülről teljesen a homlokzati épületrész 4 emelete, rendezvénytechnikai felszereléssel ruházzák fel az épületet, beköltöznek a bútorok és lassan minden felkészül a látogatók fo-

gadására. Novemberben és decemberben, míg mindennek az előkészítése zajlott, a zsinagógák népe meghívást kapott az épület megtekintésére. Fontosnak tartotta a Hitközség, hogy mindazok, akik élő örökösei ennek az épületnek, láthassák a

gyönyörűen megújult zsinagógateret. A látogatássorozatot a Hegedűs körzet indította november 3-án, akikhez Kecskemét és Nagykőrös csatlakozott, és a Miskolci közösség zárta december 23-án.

Öröm, hogy vidékről több közösség is elfogadta a meghívást. A fentiek mellett a székesfehérvári, soproni és a komáromi közösség is megtisztelt minket. E látogatások nemcsak az odaérkezőknek, de a Rumbach jelenlegi stábjának is nagyon fontosak voltak. Minden, amit a tudományos tervdokumentáció őriz a Házzal kapcsolatban, személyes élményekkel, rezdülésekkel vált elvonná. Többen hozták magukkal emlékként a szüleik esküvőjét, egykori bár micvójuk hangulatát, a gyermekkor szabadságát, amikor még a működő zsinagóga oszlopai között szaladgálhattak, a kerti gondnokház történetét, az egykori fiúkórus majd 28 méter magasba szálló hangját. A legtöbben azonban a pusztulás szemtanúi voltak.

Az 50 évig sötétben, romokban és kosokban álló épület azonban most fényárban úszik, és egy új időszak kezdődik el életében. Három funkciót magában foglaló zsidó kulturális központként nyitja meg kapuit még ez év tavaszán. Liturgikus térként fog működni péntek délutántól szombat estig, illetve a nagyünnepeken. Emellett vasárnaptól péntekig a Dohány utcai zsinagógával egy időben a kíváncsi turistákat várja majd

a látvány mellett húsos kóser kávéházzal és három kiállítási tartalommal. Esténként pedig a kávéházi tér szalonestek helyszínévé válik, a zsinagóga tér pedig az értéketermelő színházi és zene előadásokat befogadó helyeként működik. És mivel a zsinagógához szorosan hozzátartozik a tanulás is, ezért a tanulni vágyókat (0-100 éves korig) pedagógiai és ismeretterjesztő foglalkozásokkal is várjuk.

Izgalmas félév áll előttünk, és egy nagyon értékes 3 év mögöttünk. A 20. és 21. század nem a zsinagógaépítésekről vált híressé. Keveseknek adatik meg, hogy egy ilyen értékes épület újjászületésén dolgozzanak. Mindenki, aki az építkezés részese volt nemcsak a szaktudását, de szívét és lelkét is idehozta. Sőt voltak olyanok is, mint Baliga Kornél, belső építész és Haraszi László, kőfaragó mester, akik már a 1988-ban kezdődő Alba Regia által vezetett építkezésnek is a részesei voltak. Köszönet nekik, hogy Otto Wagner öröksége ebben a formában újra a Hitközség értékes épülete lehet. És nem utolsósorban köszönet a Magyarország kormányának, hiszen a teljes megújulás költségét: 3,2 milliárd forintot biztosított a MAZSIHISZ-nek.

Kiss Henriett

Együttélés Háza koordinációs vezetője, a BZSH vezető elöljárója

RUMBACH ZSINAGÓGA

Ember és ház

EGY IZGALMAS KÖZÉPÜLET REHABILITÁCIÓJA BUDAPESTEN, A ZSIDÓ NEGYEDBEN

RUMBACH SEBESTYÉN UTCAI ZSINAGÓGA

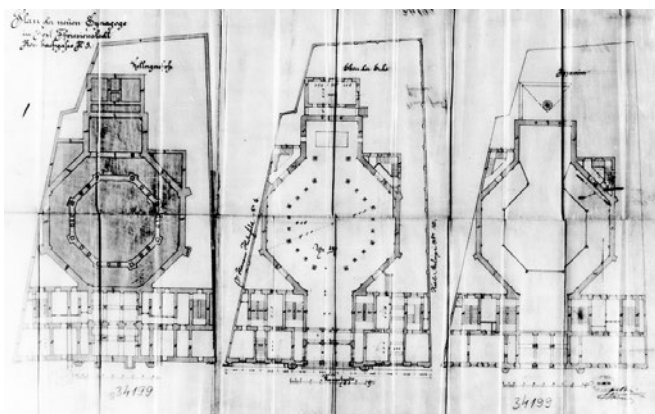
A „háznak” kezdetben kevés szerepe volt: az embert (és kicsinyeit, öregjeit) kellett védelmezze a hideg és az eső ellen. Mivel a szükség esetén védett helyen tartózkodás mellett megjelent a védett helyen „munkálkodás”, a védett (saját) helyen „élés” igénye, természetes elvárás lett a „behatolásvédelem” is. A közeli területeken élők közötti hierarchia (illetve jelen esetben annak nemléte) egész csoportokat egységbe alakító hite a „jelentéstartalmat” is fontossá, egyes esetekben alapcélá tette.

Ahogy a „védelmet igénylő” egyes ember, mint építető (és egyben építő) tevékenysége áttevődött először közvetlen társaira (családjára, leszármazottaira), majd később szélesebb és összetételükben változó csoportokra, egyre nőtt a házaktól elvárt élettartam is. Az épületek ennek megfelelték. Az alkalmazott, természetből vet anyagok: a fa, a kő, később a téglák alkalmazottak voltak a használó ember, a házban és környezetében tevékenykedő, vagy „csak” élő embercsoport élettartamánál

hosszabb időre fennmaradni. De ez a „hosszabb fennmaradás” nem csak az így magától elkülönülő „épülő”, „megépült” és „leépülő” időszakok megjelenését hozza. Létrehozója korával és lehetőségeivel változó igények és lehetőségek, időnként egészen más szerepek, funkciók jelennek meg. A ház, miközben eredetileg az állandóságnak és a kiinduláskori alap- elvárásoknak épül, folyamatosan változni kénytelen. Ilyen egy zsinagóga élete is.

Milyenek is jelen esetünkben ezek a „változó igények és lehetőségek”?

A pesti zsidónegyed kezdetét a XVIII. század utolsó évtizedére datálhatjuk, bár zsidó közösségek már a korai XII. századtól kezdődően is működtek Budán, illetve a XV. századtól Óbudán. A XVIII. században Pesten négy országos vásárt tartottak évente, melyek helyszíne a város falain kívüli vásártér, a mai Erzsébet tér volt. A többségében Óbudáról, vagy akár messzebből is érkező zsidó, görög, szerb, román kereskedőnek a városfalon kívül kellett maguknak helyet keresni az éjszakázásra. A pesti magisztrátus konkurenciát látott ezekben a kereskedőkben,

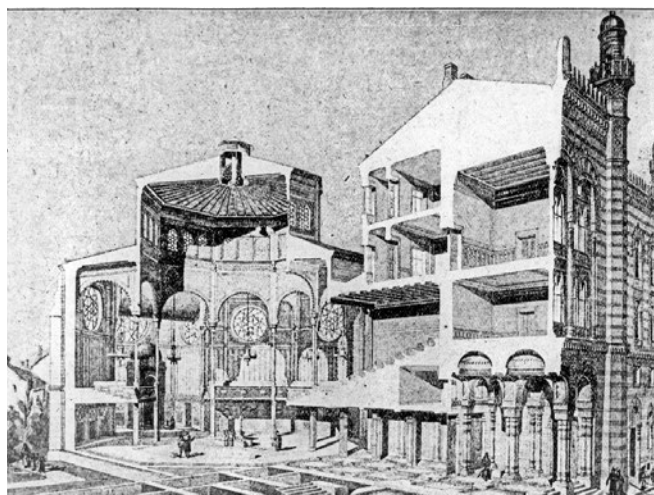
ALAPRAJZOK 1870

ezért a nem katolikus vallású (lutheránus, református) polgársággal egyetemben nem szívesen látta őket a város falain belül. Ezért is kezdődött a mai Király utca országúti (Károly körüti) végének benépesítése. Ezek a városfalon kívüli területek akkor még majorságokhoz, nagybirtokokhoz tartoztak. A kiegyezés után, újonnan létrejött főváros, Budapest alapja a Pesti városfal és rajta a kapuk, így a Váci kapu. Eredetileg lényegében innen indult az Angol királyhoz címzett fogadóról elnevezett Király utca, elején a zsidó negyed „alapjával” az Orczy házzal.

A XIX. században a magyar zsidóságon belül különböző vallási-liturgikus irányzatok jelentek meg. Az eredetileg lakáson belüli imádkozás (a család, a közeli barátok), a polgárosodás folyamatos erősödésével változik, középületek készülnek az egyes településeken, így önálló zsinagógaépületek is. Hasonló a személyi folyamat is: párhuzamosan létrejön az önálló, önálló épületben oktató, a szertartást vezető, szinte független rabbi funkciója.

A '48-as szabadságharcban – többek között a „független” rabbi, Löw Lipót és fia, Löw Immanuel hatására – sok zsidó is részt vett. Mivel ők korábban sem a feudalizmus emberei voltak, jellemzően kereskedtek, köztük – a városi viszonyok, városi kapcsolatok fokozatos létrejöttével, kialakulásával párhuzamosan – beindul, gyorsan lezajlik a polgárosodás. Az ehhez a folyamathoz „igazodó”, egyházi viszonyokon belüli történések különböző irányzatok létrejöttét eredményezik.

A neológia – az akkori „korszerűsödés”- hívei még a kiegyezés előtt, 1859. szeptember 6-án adták át a Dohány utcában Európa legnagyobb (ma is működő) zsinagógáját. Az aktuális társadalmi viszonyokra jellemző, hogy az ünnepségen az akkori celebritások és előjárók valláskülönbőség nélkül vettek részt. Az orgonán Liszt Ferenc műve csendült fel, miközben a szerző ott ült az első sorban.(!) A zsinagóga Ludwig Förster tervei alapján készült, a belső szentély Feszli Frigyes alkotása. Klein Rudolf művészettörténész megfogalmazása szerint ez már „katolikus templom típusú”: a tóraolvasó előre, a bejáratral szembeni falra került, ezért a ház hossz tengelyes. Így a rabbi tanítása és a kántor éneke – bár az imádkozás közös marad – szinte „előadássá” válik. Ez a Dohány utcában még orgona telepítését is eredményezi.

METSZETRAJZOK 1914-BŐL

A „konzervatívak”, az ortodoxok „otthon maradnak”, a lakásukban. Nem sokkal később, az igények változásával, a létszám növekedésével a „családi” kezd közfunkcióvá válni. létrejön a Status Quo, a „közbenső” irányzat. Számukra egy új, nagylétszámú gyülekezeti épület – annak ellenére, hogy már nem szobaméretű – a hagyományos tételrendezést kell kövesse: középszimmetrikus, a tóraolvasó állvány közepén körülállható.

A budapesti Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga tervezésére – az akkor még csak 28 éves – bécsi építész, Otto Wagnert kérték fel. A létesítményből a zárt sorúan beépített utca felé egyáltalán látható négyemeletes, pincével és padlásal kiegészített fejelepületében történetileg oktatási helyiségek, rabbilakás voltak. boltozott pince. Ezen a kubuson keresztül közelíthető meg maga a hatalmas kupolával fedett, gyönyörű, női galériás, szabályos nyolcszögletű, centrális zsinagógatér. Ezt a tömbbelső felőli oldalán két kis, kétszintes kiegészítő funkció, a belső és az udvar között is kapcsolatot teremtő toldások egészítik ki. Önálló tóraszekrénye van a bejáratlalt szemközti falon. Még-már nem „katolikus templom típusú”, a tóraolvasó állvány körülállható, közepén van. A belső tér (és benne a tóraszekrény, valamint a bima) rendkívül díszes, mintás, színes, az oszlopok aranyozottak. A női karzat a tér hat oldalán fordul, a – két szint magas – tóraszekrény felé nyitott. részben lépcsős, mellvédje tömör, alulról festett fatáblákkal burkolt. A funkcionális elrendezés egyszerű. Két – szimmetrikus – lépcsőn lehet felmenni, Az utca felőli homlokzat hangsúlyos közepe a főbejárat. Ennek egyik oldalán a közvetlenül a pincébe vezető lépcső ajtaja, a másik oldalon a kis kert felé tartó kocsiáthajtó található.

Az épület a második világháború alatt súlyosan károsodott. A hitélet – az ismert, sajnálatos körülmények miatt – nem indult újra benne, évtizedekig üresen állt. A nyolcvanas évek elején az akkori Fejér Megyei Építőipari Vállalat (később Alba Regia) tulajdonába került. A zsinagógatérből egy többcélú kiállító- és konferenciatermet, a fejelepületből irodákat akartak kialakítani. A terveket a megyei kivitelező tervezőcsoportja el is készítette, majd a kivitelezés is megindult. Alapvető funkci-

onális „korszerűsítés” volt a cél. Az utcával párhuzamosan a fejpületben középfolyosó alakult ki a középfőfal mellett, szélen a két új, egyenrangú, szimmetrikus helyzetű lépcsőházzal. A tömbbelső felőli oldalra a kiszolgáló helyiségek, a vizesblokkok, az installációs helyiségek kerültek, az utca felőli sáv iroda-tárgyaló-előadó funkciójú lett volna.

Szerkezetileg nem volt túl bonyolult a tennivalójuk. A fejpületben a szükséges helyeken új, acélszerkezetű födémek és vasbeton függőleges közlekedők, – orsóterükben liftaknával – lépcsőmagok készültek, és – változatlan tetősíkkal – beépítették a hajdani padlást. A zsinagógatérben – a karzat tartószerkezetének cseréje után – megkezdték a díszítőfestett gipszburkolatok részleges cseréjét, a még fellelhető használható elemek beépítésével újra készítették a karzat alsó, festett faburkolatát. Beindult a fejpület újra válaszfalazása, gépészeti szerelése, az ezzel járó gépbeállításokkal és cső-szerelésekkel együtt, zajlott a zsinagógatér egyes, még fellelt elemeinek (nyílászárók, néhány berendezési tárgy, világítótest) restaurálása, illetve újra gyártása, amikor az építkezés egyik napról a másikra leállt, mert a vállalat tönkrement. Az építkezés leállítására jellemző, hogy a – fejpület gyakorlatilag kész tartószerkezeti átalakítása és kész installációja mellett a zsinagógatér felújítása és a női karzat szükséges acélszerkezeteinek cseréje megtörtént, az eredetivel egyező, gipszintás falburkolat – jórészt a díszítőfestésével együtt – elkészült, a női karzatot alulról burkoló, festett fatáblákat néhány megmaradt alapján újra gyártották és elhelyezték, de a női karzat födémének tervei szerinti – a födémét lényegében alkotó – acél trapézlemezek az új gerendákra már nem kerültek rá.

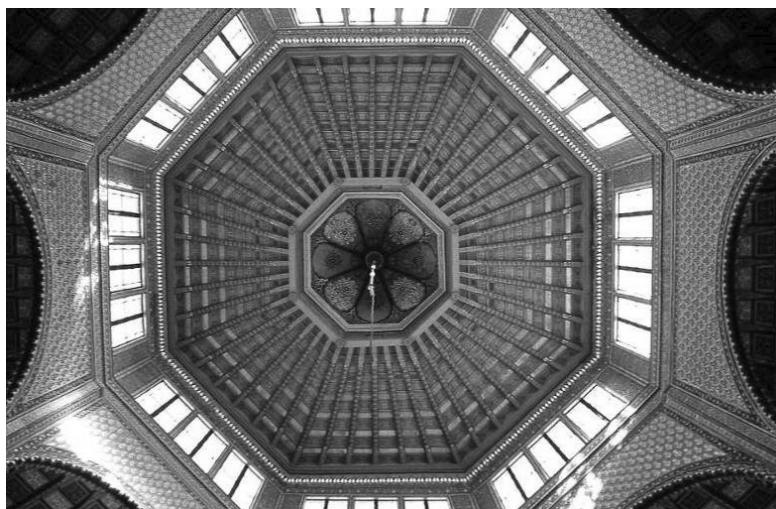
Az újabb állami – mellesleg használaton kívüli – lét után a ház 2006-ban – egy jogi aktus keretében – az államtól ismét a

Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége tulajdonába került. Az újra induló rekonstrukció célja a korábbi zsinagógatér ismételt hitéleti főfunkciójú visszaállítása volt, de kulturális használatra is alkalmasan. A fejpület egy múzeum, melynek legfontosabb „kiállítási tárgya” nyilvánvalóan maga a zsinagógatér.

Az elkészült tervek egyrészt a hajdani zsinagóga az eredetivel gyakorlatilag egyező rekonstrukcióját célozzák, másrészt az utcáról, a zártosorú beépítésben álló, többször átalakított hajdani kiegészítő területeken egy korszerű múzeumegyüttes létrehozását. A zsinagógatér nagyon szép, ezért a belső kapcsolatokat az egyébként is meglévő átjárások megtartásával úgy alakítottuk ki, hogy a múzeumlátogató – természetesen az istentiszteletek idején kívül – a női karzat területét körül járhasa, így átlátva a teljes teret. Ezzel maga a nagytér is a kiállítás részévé válhat. Ezt segítő a karzat utolsó sorának hátlalát kisebb tárgyak bemutatására alkalmas vitrínként alakítottuk ki, elkerülendő, hogy az eredeti állapotára visszaalakított, rusztikus, festett helyiségfalra bármit felírni, akasztani kelljen. Magában a zsinagógatérben minden eredeti elemet, a tóraszekrényt, a tóraolvasóállványt (ezt a tér akusztikájának esetleges koncertek alatti maximális kihasználása érdekében – sülyeszthetően) a megfelelő anyagokkal, a megmaradt darabok felhasználásával rekonstruáljuk úgy, hogy a tér nemcsak hitéleti, hanem kulturális célra (pl. koncert) is többcélúan alkalmazható legyen. A múzeum kiállító területeit a fejpület utcai traktusának szintenkénti – időszaki és állandó rendezvényekre alkalmas módon, flexibilisen osztható – összenyitásával alakítjuk ki. Az amúgy is kisebb, részben az udvarra nyíló, részben ablaktalan belső – a nyolcvanas években már kialakított – sávban vannak a kiszolgáló területek, valamint a két – szintén már korábban elkészült – lift-lépcső mag. Ezek a zsinagóga női karzatát és a múzeum egyes szintjeit is feltárják. A funkciót a pincszinti ruhatár és egy fenti kávézó egészíti ki. A ház külső megjelenése változatlan marad. Az összetett funkcióhoz is megfelelő bejárat az eredetivel megegyező módon rekonstruált homlokzat meglévő-megmaradó

1981 ROMOS ÁLLAPOT

A ZSINAGÓGA KUPOLÁJA 2019

OSZLOPFŐ 2019

nyílásrendjében megoldható volt. A zsinagóga és a szomszédos épületek által határolt udvaron, az utca felől is megközelíthető keskeny – részben burkolt járófelülettel feltárt – kertet ritmikusosan telepített, részben a házfalakra is felfutó biblikus növények alkotják.

A történelmi épületekkel való tevékenység nem csak a konkrét házhoz való gondolkodást kell jelentsék. A „téma” és az azt „körülölelő” település alakulása, a város és lakóinak története, élete igen fontos, jellemzően meghatározó. Ez az írás – az alaptémát, a konkrét házat megelőzően – egy kis, házunk építését megelőző történelemmel indított. Befejezésül a – mostani házátalakulás alapfunkciójában érintő – történelmi körülmények, a jellemző évtizedek változásainak illusztrációja. Ha a Dob utca sarkán, a Dohány utcának háttal állva benézünk a Rumbach Sebestyén utcába, akkor a bal oldali első tűzfalon az angol fociválogatott elleni korszakos (6-3) győzelmünkről tudósító Népsport címlapjának nagyított másolatát látjuk, vele majdnem szemben egy másik tűzfalat egy nagy Rubik kocka díszít. A keskeny utcából következő rövidülésben a Rumbach utcai zsinagóga homlokzatának két fiatornya által kialakult – a soha el nem készült Erzsébet sugárút irányára merőlegesen létrejött – tengelyben, a környezetre jellemző eklektikus lakóházak egyikének tetője felett a Bazilika tetejére látunk. Ház és város, ember és történelem: a Rumbach utcai zsinagóga rehabilitációja, revitalizációja. Rövidesen átadják.

*KÖNIG Tamás építész
a felújítási tervek elkészítésével megbízott iroda vezetője*

HEGEDŰS

Kétirányú utca

2019. szeptember 15-én Zsinogánk vendége volt Shmuel Barzilai, a bécsi főzsinagóga kántora. Meghívásának ötletadója az érsekújvári mártírünnepség volt, ahol az „afterkoncerten” fellépett Barzilai úr, s amelyen közösségünk elnöke és főrabbi is vendégeskedett. Alig telt el néhány hónap és a tervből valóság lett: Barzilai főkantor teltházas koncertet adott a Csákyban. Ehhez persze – ahogyan ez manapság a kulturális események többségében szükséges és szokásos – szponzor is kellett: a mecénás szerepét vállalta az Osztrák Kulturális Intézet. A koncerten képviseltette magát az Izrael Állam Nagykövetsége Teddy Poplinger úr személyében, az Osztrák Kulturális Intézet Igazgatója Mag Regina Russ, valamint dr. Tóth József a Főváros XIII. kerületének polgármestere. A koncert után a Körzeti vallási és világi vezetése fogadást adott a vendégek tiszteletére, amelyen Müncz László körzeti elnök mondott pohárköszöntőt.

(a szerkesztőség)

Jeruzsálemből Bécsbe, Bécsből Budapestre. Visszafelé az időben? Vagy előre? Ki tudja? Egy életpálya útiránya mindkét irányba vezethet. A modern Izrael Államból az egykor volt monarchia fővárosába, ahol a zsidó állam újra álmodója újságíróként dolgozott. Miután a magyar fővárosból, abból a házból, amelyben született, ahol ma Európa legnagyobb zsinagógája áll, elindult.

Herzl Budapestről indult és Bécsen keresztül eljutott egy álomig. Shmuel Barzilai a megvalósult álom városából költözött Bécsbe, onnan ugrik át időnként Budapestre, hogy

visszahozzon valamit ebbe a városba. Valami olyat, amely bármely kántornak, akármilyen híres legyen is, nemcsak a péntek esti, a szombati, az ünnepi imák éneklése, hanem olyan dalok előadása, amely az itt élő, az áhítatra kevésbé fogékonyaknak is élvezetet jelent, jelentett.

Egy olyan kultúrát, amelyhez tartozni akar, tartoznia kell annak, aki itt született, és ereiben folyik valami zsidó vér. Barzilai hangja is a közösség teremtsenek egy formája. Az a lírai tenor, amelyen a dalok szólnak, hidat teremt zsidó és zsidó között. És végülis ez a legfontosabb. Segít újra álmod-

ni egy olyan közösséget, amelyről már olyan sokan lemondtak, nemlétezőnek mondtak. Pedig itt van, csak kell valaki, valami, ami összetartja. Mint szeptember tizenötödikén, vasárnap este Shmuel Barzilai tette a Hegedűs zsinagógában.

Jelentett, mondom azokról, akik úgy jelentkeznek be Izraelből, amikor hazalátogatnak, hogy aztán „operetta” jegy is legyen, amikor itt vannak. És hogy ne csak ők kapjanak valamit az itt hagyott zsidó szerzők zenéjéből, ők a mai Izrael dalait, a Hava Nagila, Gesher Tzar Me’od dallamait hozzák. Mind ehhez hozzájön az Adon Olam, az Ose Shalom, és máris kész az a valami, ami után vastaps köszönti az előadót, és természetesen a közönség önmagát is ünnepli, akik vele együtt éneklnek a zsidó dallamokat. Így kerül minden össze, ami összetartozik. Zene, dal, kántor és közönség. Mind a négy szó elé odatehető egy ötödik is. Az, hogy zsidó. Így együtt van jelentése, dallama.

Talán nem istenkáromlás ideidézni egy modern Maugli történet egy dalának sorát, amelyet mai zsidó zenész, és zsidó szövegírója jegyzett le tízegynéhány éve a farkasok dalaként: „Egy vérből valók vagyunk, te meg én.” Ennek persze semmi köze Barzilaihoz, meg a kántordalokhoz.

SHMUEL BARZILAI

Csak rövid pár szó, amely az összetartozásról szól. A számkivetettek közösségéről. Minden európai zsidó közös érzéséről, ahogy a huszadik század a huszonegyedikre fordul. Ki tudja, talán néhány év, és ez is bekerül abba a fenti kánonba. Nem kizárt, az is lehet, hogy ott a helye. Hiszen magunkra ismerünk, amikor Barzilai koncertjén ülünk, és minden olyan ismerős. Mintha nem teltek volna el évtizedek ezek nélkül a melódiák nélkül. Mintha folytatható lenne onnan, ahol a szülők, nagyszülők

abbahagyták sok évtizeddel ezelőtt. Bécsben, Budapesten, a Csáky utcában, a zsinagógában. De hiszen folytatódik. Ezért van ez az út. Nemcsak Budapestről Jeruzsálembe, hanem visszafelé is. Barzilai tökéletesen érez rá valami hiányára.

Velünk egyidős. Akkor született, amikor mi, ugyanazt játszottuk, amit mi is. Talán éppen azokat a zenéket hallgatta tizenévesen, amire mi is felnőttünk. A magyar rendszerváltást követő évben telepedett le itt a szomszédban, mintha megéreztette volna, hogy éppen rá, és éppen az ő dalaira lesz szükségünk.

Harminc éve újból kántorkoncertek verik fel időnként a budapesti zsinagógák csendjét. És talán a Gan Éden nyugalalmát is. Miért is ne volna így?

Sági György

KÖZÖSSÉGÜNK ESEMÉNYE

Kardos Péter főrabbi a Hegedűsben

„HAGYOMÁNYOS” BESZÉLGETÉS HANUKA 5. NAPJÁN

Írhattam volna szokásost, de szerintem ennyi év után mondhatjuk már hagyománynak.

Mert mi zsidók szeretjük a hagyományt.

Azon a csütörtök este megtelt a Csáky kis imaháza, s a hanukai gyertyagyújtáson túl, ez az érdeklődés a zuglói főrabbinak, Kardos Péternek szólt. Schöner Alfréd főrabbinak őt kérte fel ugyanis az ötödik napi gyertyák meggyújtására (akik nem tudják: Kardos Péter nemcsak rabbi, hanem kántori képzettsége is van – a szerk.), s ezt követően egy kis kérdezz-felelet játéknak lehettünk szem és fültanúi.

Schöner Alfréd kérdezett és („A játék és muzsika 10 percben” szóhasználatával élve) aki válaszolt: Kardos Péter.

Az első kérdés arra vonatkozott, hogy ha annak idején felajánlották volna az országos főrabbi posztját Kardos Péternek, ő elfogadta volna? Erre a kérdésre nem érkezett egyértelmű válasz. Helyette egy másik, fel nem tett kér-

déssel kapcsolatos gondolattal foglalkozott a kérdező: a paradigma váltással. Ezzel arra kívánt utalni Kardos, hogy amit tanult az egyetemen és az életben, azok az értékek már elavultak. Ezt azzal a frappáns mondattal érzékeltette, hogy „amikor eljöttem otthonról, még létezett, de nem tudom, hogy amire hazaérek, lesz-e még. Merthogy ilyen gyorsan változnak az értékek.

Kardos főrabbi egyik első szolgálati helye Kispest volt. Schöner főrabbi aziránt érdeklődött, hogy maradtak-e az az kapcsolatos emlékek? A válaszból megtudhattuk, hogy Kardos Péter Kispesten Hanuka gyertyát sohasem gyújtott, mert Kispesten a főrabbi abban az időben Hochberger László volt, s mire kinevezték volna vezető rabbinak, áthelyezték Zuglóba.

Schöner Alfréd következő kérdése Kardos Péter svédországi kiküldetésére vonatkozott. Mit jelentett számára az

az ott töltött pár hónap? A válasz röviden: éveket. Ennek kifejtése során Kardos Péter érzékeltette a hallgatósággal, hogy éveknek hatott számára az ott töltött néhány hónap. Előtte tanult svédül. A kántori állást (merthogy kántorként szolgált) pályázaton nyerte el. A magyar származású helyi elnök azzal fogadta, hogy az otthon tanult nűszachokat (dallamokat) felejtse el. Az elnök minden lényeges kérdésben (ebben is) saját, amerikai, lubavicsi rabbijától kérdezett, csak órá hallgatott.

Érdekesség volt, hogy abban a zsinagógában 3 éven át olvasták végig a tórát (mi egy éven át, szimhász tórától szimhász tóráig), s ezáltal rövidebben voltak az I-ten tiszteletek. Az pedig kifejezetten zavarta a helyi kile tagságát, hogy ha héberül imádkozott valaki. Igaz, hogy a helyi hitközséget németek alapították, s 1968-ban lengyelek is csatlakoztak hozzájuk.

Schöner Alfréd következő kérdése a holokauszttal volt kapcsolatos: vajon meddig érzik a zsidók annak szükségességét, hogy Auschwitzra emlékezzenek? Kardos Péter kifejtette, hogy életszerű hogy már ma sem olyan a megemlékezés, mint azelőtt. Nem elvárható a soát követő 4. generációtól, hogy ugyanazt érezze, mint a túlélő nagyszülei. Ma divatos, hogy a középiskolákban közvéleménykutatást tartanak arról, hogy a diákok mit tudnak a holokausztról. De tudomásul kell venni, hogy azok akik ezekben a tanintézetekben oktatnak, ők sem túlélők, s nem tanították meg nekik a soá történetét. Átérezni meg különösen nem tudják. Izrael az más, ott kifejezetten oktatják ezt a témát.

A következő kérdés, amelyre Kardos Péter válaszolt, Scheiber Sándorral zcl., kapcsolatos élményeire vonatkozott. A válaszban elhangzott, hogy ugyanazt a környezetünkben élő Benedek István Gábor érezhette, tapasztalhatta. Scheiber a semmiből támasztotta fel a háborút

követően a Rabbiképzőt. Az ország legkülönbözőbb tájairól vett fel hallgatókat, akik többségében még olvasni sem tudtak héberül. Közülük senki sem akart rabbi lenni. De Scheiber mindenáron fenn akarta tartani az intézményt. Kardos főrabbi szerint Scheiber Sándor, aki nem volt válásos, szombattartó ember, a házasságközvetítő tevékenységével többet tett a magyar zsidóságért, mint bárki más.

Ezután szóba került Richtmann Mózes, a Rabbiképzőnek a 20. század első felében 40 éven át volt vallásánára, Szilágyi György és az Új Élet kapcsolata, Kardos főrabbi édesapja, aki elé a háborút követően naponta kiment a Keleti pályaudvarra, de hiába.

Ezt követően nagyon izgalmas témák kerültek még napirendre: a reformzsidóság, a magyar zsidóság jövője, a főrabbi Új Életben megjelent írása dr. Ungár Richárdról, a hitközség jogászáról, a lubavicsi táncos-énekes hanukák jó hangulata.

Dramai csend uralkodott a teremben, amikor arról kérdezte Kardos Pétert Schöner főrabbi, hogy mit jelent számára a Hanuka. A válaszból kiderült ugyanis a kérdés lényege: éppen Hanuka 1. napján ütött ki tűz a zuglói zsinagógában, ahol elégett a közösség összes tóratekercse. Nemhiába mondta Kardos Péter az elüszkösödött tekercek temetésekor: Hajsíóno. I-ten segíts. Bét Aharon Háj! Áron háza élni fog!

Kardos főrabbi nagy életpasztalata alapján kijelentette, hogy az utódok vissza fogják sírni a mai állapotot.

Minden tiszteletünk a bölcs főrabbié. De tegyünk érte, hogy ne így legyen!

Tisztelt Főrabbi Úr: jövőre veled ugyanitt! Visszavárunk.

Várnai György

KÖZÖSSÉGI BESZÁMOLÓ

Összefoglaló a Héber Imre Klub tavalyi működéséről

BEVEZETÉS

A klub vezetését 2018 decemberében vettem át. Az első hónapban a működés megismerése és az újítások át gondolása volt a feladat. Ennek tapasztalatait a BZSH szociális osztályával, a Hegedűs körzet vezetőivel és a kollégákkal átbeszélve, több módosítást javasoltam a következő, 2019-es évre. A klub berendezésének bővítése, megújítása (komód beszerzése, tornaszőnyegek, torna eszközök stb. beszerzése) már decemberben megkezdődött.

PROGRAMOK

A régi bevált programokat megtartottuk. Így a „gyógytorna”, a „zsidó történelem”, az „egészségügyi felvilágosítás”, és a „zsidó zene” programokat továbbra is megszerveztük.

A 2019 év elején bevezettük a bridzs tanfolyamot, Varga István vezetésével.

Dr. Komoly Judit professzor asszony vezetésével, havonta két alkalommal, „Önismereti csoport foglalkozást” indítottunk.

JÖVŐNK ZÁLOGA

HA A KÖRÜLMÉNYEK NEM IS IDEÁLISAK, A LEGNÉPSZERŰBB PROGRAMOK EGYIKE A GYÓGYTORNA

Folytatódott a „Mindenki születésnapja” program negyedévente, ahol meghívott előadók szórakoztatták az ünnepeltek, és a vendégeket.

Havonta egyszer „informatika a mindennapokban”, segítséget adtunk azoknak, akik a modern informatikai eszközök világában szeretnek volna eligazodni. Ez a program az év első felében működött rendszeresen, a második felében, alkalmasszerű segítséget nyújtott Róth László azoknak, akik igényelték.

A nyári időszakról, a klub önkéntese Kertész Erzsébet, scrabble tanfolyamot indított. Jómagam a zsidó kulturális emlékek megismertetését tűztem ki célul, ezért havonta tartottam előadást a „Magyarországi zsinagógákról”, illetve a közösség kirándulásairól.

Az év utolsó harmadában elindítottuk az „Izrael a magasztól” c. programot, ahol erc földjének egy-egy tájegységét, városát, földrajzi-földtani érdekességeit, történelmi emlékeit, mutatja be Róth László.

Szintén az utolsó harmadban „angol nyelvtanfolyamot” indítottunk, hetente két alkalommal, Dr. Kéri Anna nyelvtanárrel.

A 2018-as évben a Hegedűs körzet által indított Izrael filmklub programot beemeltük a klub életébe és havi rendszerességgel, a hónap utolsó vasárnapján rendeztük meg, Dr. Hunyadi László professzor vezetésével.

Az év során több kiránduláson vettünk részt, közösen a Herman Lipót klubbal, és a Hegedűs körzettel.

A WIZO szervezésében bemutattuk, Gróó Dianna, „Csoda Krakóban” című filmjét. A körzet programjainak is rendszeres résztvevői voltunk, szervezőként és vendégként is.

Nyár végén a Magyarországi Cionista Szövetséggel közösen, megszerveztük és elvittük tagjainkat a Tiszafüredi Zsidó Napok programjára.

A zsidó ünnepeket a Hegedűs körzettel közösen ünnepeltük, így a klub látogatói is részévé váltak a körzetnek és fordítva. Ennek látványos eredménye a 2019-es Halvacso-ra, a Széder, a Purim, a Hoszen vacsora, a Szukott, a Hanuka, és a kirándulások megrendezésével a megjelentek létszámának látványos emelkedése.

A Csáky Csicssergők gyerekprogram elveiben nem szerves része a Héber Imre klubnak, de a gyermekeket, a programra hozó nagyszülők, rendszeres vendégei, látogatói, sőt nagy örömmre belépett tagjai, a klubnak.

ÖSSZEFOGLALÁS

Összegezve a klub 2018 decemberében 38 belépett klub taggal rendelkezett. 2019 decemberében 48 fő a beléptetett tagunk.

A klubot naponta mintegy 20-25 személy látogatja nem egyenletes eloszlásban. A hét elején a gyógytorna időszakában 20-25 fő tornázik, plusz a betérő tagok. Ilyenkor 30-35 fő is jelen van. Az előadásokat, 10-15 fő hallgatja rendszeresen, bridzsolni 4-8 fő jár, angolra 6 fő. A legidősebb tagjaink, hetente 3-szor rómi partira jönnek hozzánk. Az önismereti csoportba 4 fő jár rendszeresen. A rendszeres látogatók mellett több be-be néző tagunk is van, akik csak néhány szóra, vagy esetleges problémájuk megoldása céljából térnek be hozzánk. Ezekből az adatokból lehet a fenti létszámot átlagolni.

TERVEINK

A 2020-as évben további programok bevezetését tervezzük. A hétfői délutánra előadást tervezünk. Szeretnénk egy kötetlen, ismereteket bővítő, a zsidó szokások gyakorlatát bemutató programot. A WIZO-val való együttműködést is folytatjuk. A kirándulások számát is növelni szeretnénk. Szeretnénk bővíteni a beléptetett tagok számát.

Szeretnénk a klub infrastruktúráján is javítani. A mellékhelyiség fűtése megoldásra vár. A terem, hangszigetelő függönnyel való leválasztását is jó volna megoldani, a párhuzamos programok lebonyolítása céljából.

Végül szeretném megköszönni minden kollégának a Hegedűs zsinagóga körzetének és a BZSH szociális osztályának a segítséget, a tavalyi év munkájában.

Gál Etelka
Héber Imre klub vezető

KÖRZETI ESEMÉNYEK – HÍREK

Február 9-én „teltházás” rendezvényünk volt a Tu bisvat, azaz a fák ünnepe, amely a természet megújulásáról szól. Hagyományosan, így most is 15 féle gyümölcs került az asztalra, köztük a föld és a fák termései. dr. Schöner Alfréd főrabbi útmutatása szerint mondták el a közösség tagjai a bráchákat illetve meghallgatták az ünnep jelentéséről és jelentőségéről kapott rabbinikus tájékoztatót.

Február 13-án az Írók Boltjának galériáján került sorra Oláh János Kicsi zsidó-magyar vademecum c. könyvének bemutatására.

A szerző betegsége miatt nem lehetett jelen az eseményen. Távollétében dr. Schöner Alfréd főrabbi és dr. Nógrádi Gergely főkantor beszélgettek a könyvről és Oláh János írói munkásságáról.

Február 19-én a spanyol kulturális intézet adott otthont dr. Sági György korábban magyar nyelven már megjelent, s most spanyolul is kiadott könyvének, az O NO című regénynek a bemutatására.

Az Intézet díszterme zsúfolásig megtelt. A szerzőn kívül Heisler András a MAZSIHISZ elnöke, dr. Schöner Alfréd főrabbi tartott méltatást a könyvről. A rendezvényt a házigazda, Valdivielso Odriozola, Javier, az Instituto közelmúltban kinevezett igazgatója nyitott meg.

Február 28-án a szokásos péntek esti kiddus keretében Léner Péter, Kossuth és Jászai díjas művész, a József Attila színház korábbi, két évtizeden át regnált igazgató főrendezője volt a vendégünk.

Március 2-án Zájín ádárkor (ádár hó 7. napján) Mózes tanítómesterünkre emlékeztünk születési- és halálának napján. A szokásos halvacsora most is méltó kereteket biztosított erre.

Március 10-én Púrim, a sorsvetés ünnepét ültük meg, emlékezve Áhásvérosra, Eszterre, Mordeháira. Az Eszter könyvének felolvasása után a vidámságról ebben az évben – mint már sok más esetben is – Klein Judit és zenekara gondoskodott volna, de ez a program a Korona vírusjárvány miatt elmaradt.

A kialakult járványhelyzet miatt több tervezett közösségi programunk hittestvéreink egészségének védelmében elmarad. Így a Goldmark kórus 50 éves jubileumi koncertje, a közösségi széder, stb.

A közösség május végére tervezett szombathelyi lagbaomeri megtartásáról illetve a horvátországi kegyeleti út új időpontjáról (augusztus vége-szeptember eleje) az érdeklődőket ill. jelentkezőket a konkrét időponti és tartalmi változások ismertetésével körlevélben fogjuk tájékoztatni

Lapzártá után kerülnek sorra az alábbi rendezvények:

- május 11-én a kiváló akusztikával rendelkező zsinagógánkban a 100 tagú cigányzenekar ad koncertet, két kiváló szólólistával: Klein Judittal és Fekete László főkantorral.
- június 7-én autóbusszal Komarnoba készülünk, ahol a helyi közösség mártir megemlékezésén veszünk részt. Ezzel folytatni kívánjuk a múlt évben Esztergomban elkezdett kegyeleti útjainkat.

A felsorolt jövőbeni programok a járványhelyzet függvényében kerülnek megtartásra.

A lapzártá után sorra kerülő eseményekről őszi számunkban számolunk be.

- Családi eseménynek adott otthont a zsinagóga díszterme 2019. december 20-án: a péntek esti I-tentisztelet után a közösség tagjait vacsorán látta vendégül Rosenberg Ágnes és Várnai György házasságkötésük 40. évfordulója alkalmából. Rendkívül emlékeztetéssé tették az ünnepséget dr. Schöner Alfréd és Müncz László azokkal a közvetlen szavakkal, amellyel az ünnepelekhez szóltak, s ezt az emelkedett hangulatot csak fokozta a Goldmark kórus kamaraegyüttesének fellépése.

BÚCSÚZUNK

Elment az „esőEmber”

HIT ÉS HUMOR – EZ VOLT KENDE IVÁN HITVALLÁSA

Kissé szokatlan a címben lévő szó alakja: a szó elején kis e és a szó közepén nagy E. Az olvasó már ebből is sejtheti, hogy nem a négyszeres Oscar díjas filmdrámáról van szó. Hanem közösségünk azon tagjától, aki rabbijától így köszönt el: búcsúzik tőled az „esőember”, az az ember aki az utóbbi időben nagyon gyakran elesett.

A címben található két fogalom illetve annak tartalma éltette Iván bácsit mióta elvesztette szüleit, majd feleségét.

Hitt a teremtőben, Izrael Államban, közösségünk hűségese tagja volt.

„Nagy ember” volt az „átkosban” az MNB egyik főosztályvezetőjeként illetve az Államkincstár vezetőjeként meghatározó szerep jutott neki a rendszerváltás előtti gazdaság működésében illetve az „új gazdaság” kialakításában Fekete János, MNB alelnök munkatársaként.

Nem volt költő, de tehetségesen faragta a rímeket, verseket írt. Legtöbbjük humoros. Most azonban álljon itt egy ahhoz személyhez írt költeménye, akit talán életében a legjobban szeretett: Nem is talán!

Mindez múlt időben. 82 évet élt.

NEJEM, WINTNER VERONIKA EMLÉKÉRE 2012.

VERONIKÁM!

Pont egy éve

Hagytál engem árván!

Halottakkal szegélyeztet

Életutam járván!

Pont egy éve, hogy nélküled

Telik napom s éjem!

Egy jó van csak: hogy oly sokszor

Elbeszélgetsz vélem!

Pont egy éve óvsz te – Fönről!

Mindenféle bajtól!

Biztos kézzel védsz meg engem

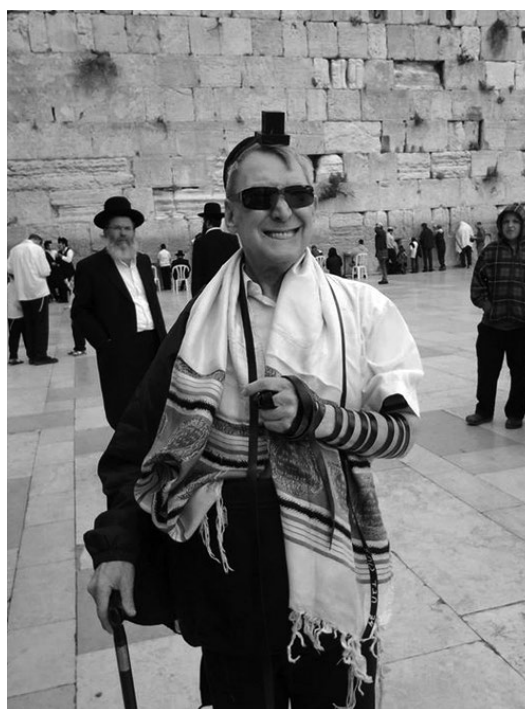
Baljós zivatartól!

Pont egy éve mondom el

A KÁDDISOKAT – Érted!

Jó érzés: az egész Kile

Segít ebben! Érzed?

KENDE IVÁN A SIRATÓFALNÁL

Pont egy éve hiányolnak
Barátid s Családod!
Távolléted nagy űrt okoz
Mindnyájunknak! Látod?

Pont egy éve ülsz Felhődön,
Ahol mindig látlak!
Pont egy éve, minden percben,
Folyton hazavárlak!!!

Ajánlás:
Bróché mondok! Hiszem azt, hogy
Valósággá léssz! Ím:
BORUCH, ÁTO, ÁDOJNOJ
MÖCHAJÉ HÁMÉSZIM!

Férjed:
Iván.

Budapest, 5772. Niszán 30.

ELŐZETES – VÁRJUK AZ ÉRDEKLŐDŐKET

A Goldmark Kórus fennállásának 50. évfordulóját ünnepli

A múltat kutatva megőrizni, a ma számára feleleveníteni, bemutatni és terjeszteni a zenét szerető és a zsidó zenét megismerni kívánó hallgatóság számára. A zsidó hitélet zenei anyagát újra bevinni a zsinagógákba, a koncerttermekbe és új színekkel bővíteni dallamvilágunkat.

1969-ben, e gondolatokkal adott megbízást egy kórus megszervezésére Ádám Emil tanár-karmester számára Scheiber Sándor professzor, az Országos Rabbiképző Intézet vezetője. Ifjú rabbiképzős hallgatók, az Anna Frank gimnázium tanulói és barátaik, valamint egykori zsidó kórusainak tagjai jelentek meg Ádám Emil hívására. Így kezdődött!

1969. november 22-én egy kis együttes lépett fel Dr. Benoschovszky Imre főrabbi köszöntése alkalmából a Hegedűs Gyula utcai zsinagóga kultúrtermében. Az akkori beszámolók szerint döbbenettel hallgatta a közönség a különböző háború előtti dallamokat, sőt visszanézve a képeket, könnyes arcokat is felfedezhetünk rajtuk.

Az első évek kimondatlan célja, a háború előtti generáció számára ismert dallamok felelevenítése, az ünnepek fő motívumainak megismertetése. Így állította össze karmesterünk a „Szombati dalcsoport”, melyben zmireszeket énekeltünk, a „Nagyünnepi dalcsoport”, mely tartalmazza a főünnepek jellegzetes dallamait, és a „Chasid dalcsoport”, mely a chasid dallamvilágból ad ízelítőt hallgatói számára. Ezeket követte az egyik legkedveltebb összeállítás: „Zsidó lélek – zsidó ének”, melynek dallamai a címében kifejezésre jutott. Együttesünk bármelyik előadása a Holokauszt túlélő hallgatóság számára felidézte a szülői ház melegségét, szokásait, az ünnepek szépségét és a régmúlt világát. Egyúttal megismertek a zsidó zene alapjaival mindazok, akik fiatalabb generációhoz tartozva eddig soha nem hallották őseik dallamait.

Ezek voltak a kezdetek, és erre a gondolatiságra, egyre magasabb zenei igényességgel építkezett tovább az együttes. Bejártuk a budapesti és vidéki körzeteket, a határon túli zsidó közösségeket. Hangversenyeket adtunk

többek között Izrael és Németország városaiban, továbbá Bécsben, Assisiben és Zágrábban.

Az eltelt 50 év alatt a Kórus tagsága nagyrészt kicserélődött, de ma is ugyanaz a szellem hatja át együttesünket mint az alapítók idejében. Az egykori Rabbiképző Intézet, majd az OR-ZSE vezetői mindenkor támogatták munkásságunkat. Különös figyelemmel és aktív részvétellel álltak mellettünk Scheiber Sándor, Schweitzer József, majd Schöner Alfréd professzorok.

Szinte egy perc alatt telt el az 50 év! Most nagy izgalommal készülünk e kerek évfordulóra a Goldmark Terebe. Sokat énekeltünk ott, de most hiányoznak a régi dalosok, és Ádám tanár úr sem áll előttünk!

Szeretnénk megmutatni a közönségnek (és persze magunknak), hogy a kezdeti tűz nem aludt ki! Az együttes, repertoárunk legértékesebb műveit ma is hitelesen és tiszta lélekkel énekli. Megkíséreljük átadni érzéseinket, a zsidó zene szépsége iránt érzett elragadtatásunkat. A tagság segítségével alakult ki a tervezett műsor. Jó lenne megmutatni repertoárunk minden darabját (kb. 160 mű) a hallgatóságnak. Természetesen az idő véges, így csak a kedvenc zeneszerzők egy-egy művének felvillanására kerülhet sor.

Kórus számára ez a nap piros betűs ünnep. Ezért is reméljük, hogy műsorunk emlékezetes élményt nyújt majd hallgatóságunknak.

Ádám Mária, kórusvezető

NEOLÓG ZSIDÓSÁG

Hanuka a Várban

ELŐSZÖR TÖRTÉNT MEG

Ebben a zsinagógai évben Hanuka második napján a MAZSIHISZ tartott egy összevont gyertyagyújtást, amelyre Budapest sok körzetéből és az ország különböző városaiból érkeztek hittestvéreink, s más felekezetbeliek. Megtisztelte a rendezvényt jelenlétével a budapesti diplomáciai kar sok tagja. Bár viharos volt az időjárás, mégis több százan zsúfolódtunk be az I. kerületi Táncsics Mihály utca két háztömbje közé, hogy a második napi gyertyákat meggyújtásának szem- és fültanúi legyünk. Merthogy a Csáky utcai körzetből is voltunk néhányan jelen. Igaz, a meghívón feltüntetett névsor, akik beszédet kívántak mondani ezen az eseményen, nagyon rangos volt. A MAZSIHISZ elnökén kívül Budapest nemrégén megválasztott főpolgármestere, Izrael Államnak a közelmúltban hazánkba érkezett, újonnan kinevezett nagykövete, s házigazdaként az I. kerület ugyancsak a közelmúltban megválasztott polgármestere állt fel a színpadra. Valamennyiük beszéde az ünnep központi gondolatához, ahhoz a hanukai csodához kapcsolódott, amely szerint a szentély megszenteltségtelenítését követően fennmaradt, az egy napra elegendő kóser olaj 8 napig égett, amíg az emberek képesek voltak újabb, kóser olajat előállítani. A felszólalók sorát a kerületi polgármester asszony, V Naszályi Mária nyitotta meg. Egyrészt házigazdaként kitért a helyszínre: a Várban betemetett középkori zsinagóga helyszínén (ahhoz közel) került sor az ünnepségre. Szeretné, ha feltárnák ezt a műemléket, s ezért tenni is kíván. Fontosnak tartotta megjegyezni, hogy a várne-

gyedben számos történelmi jelentőségű épület található, de szeretné, ha ezek élettel telnének meg. Ennek első példája ez a megemlékezés. A polgármester asszony beszédét Heisler Andrásé, a MAZSIHISZ elnökéé követte. Ennek fontos eleme volt az a gondolat, hogy a hanukai csodákhoz hasonlóak ma is vannak: a mindennapok kisebb – nagyobb csodái, mint például a gyermeki mosoly, az idősök bölcsessége vagy a téli madáracsicsérgés, amelyeket azonban fel kell ismernünk és meg kell becsülnünk. Ezt követően Karácsony Gergely főpolgármester szólt az összegyűltökhöz. A makabeusi hőstettek okozóját, a hitet és az összefogást állította példaként az egybegyűlték elé, amely a szabadságot és a kicsi zsidóság fennmaradását eredményezte. Tanulnunk kell a makabeusok eredményes szabadságharcából: ezek az elvek ma is érvényesek. A legfontosabb, hogy legyőzzük az emberek hozzáállásában a közönyt. S akkor sikeresen együttműködnek a zsidók és nem zsidók, a magyarok. Jákov Hadasz-Handelszman újonnan kinevezett izraeli nagykövet szerint az i.e. 165-ben történt csodához hasonlítható Izrael Állam létrejötte és fennmaradása az ismert ellenséges környezetben. A rabbinikus tanítást Radnóti Zoltán főrabbi adta: a Hanuka az egy I-tenhít, a fény ünnepe. Különbözőek vagyunk, de értékeink közösek. Együtt kívánunk tenni egy jobb világért. Bár az ünnep egy több mint kétezer éve történt eseményhez kapcsolódik, az elhangzott beszédekből világossá vált, hogy az emlékezés szorosan kapcsolódott mai és jövőbeni világunkhoz.

NEOLÓG ZSIDÓSÁG

A beszéd elhangzott 2019. december 15-én a szervezet közgyűlésén, amikor a szerzőt a MAZSIHISZ több más személlyel egyetemben „Zsidóságért” díjjal tüntette ki.

Szécsi József

Kol-Jiszroél jés-lohem chélek löájlom hábo! Minden zsidónak része van az örök boldogságban!

– mondja a Pirké Ávot első mondata. Hosszú volt az út, amíg ide eljutott a kereszténység legnagyobb létszámú közösségének, a katolikus egyháznak a tanítása a XXI. sz. kezdetén, jöllehet ezt már Pál apostol is kifejtette ismert olajfa-hasonlatával.

Az első századokban kialakult ún. teológiai antijudaizmus, vagy keresztény vallási antiszemitizmus kétezer éven át mér-

gezte és valójában megmérgezte a keresztény-zsidó vallási és alapvető emberi kapcsolatokat. Létrejött az ún. behelyettesítési teológia, miszerint a zsidók Krisztus-gyilkossága miatt Isten elvetette választott népét és helyébe a kereszténységet tette. Ez persze egy képtelen és végtelenül buta teológia. Jézust a rómaiak végezték ki Jeruzsálemben 2000 évvel ezelőtt politikai gyanúsítottként körülbelül úgy, mint amikor a középkori

egyház elítélt egy eretneknek minősített embert és a kivégzést az illetékes, akkori állami hatalommal hajtatta végre. Ezen kívül Pilátus előtt csak egy meghatározott számú csőcselék volt, akik nem képviselték sem jelenlétükkel, sem esetleges szavaikkal az akkor élő zsidóságot, sem az utánuk következő zsidó nemzedékeket. Isten pedig a Szentírásban, a Tánáchban kijelentette, hogy Izraellel kötött szövetségét megtartja örökre! Tehát Isten az, aki a legkevesbé vetette el népét, a zsidóságot. A politikai antiszemitizmus pedig, amiben benne volt a keresztény vallási antiszemitizmus, végrehajtotta a zsidó népirtást, a holokausztot, a Soát.

SZÉCSI JÓZSEF

A II. Vatikáni Zsinat „Nostra aetate”, a „Mi korunk” kezdetű iratával azonban a kereszténység teológiai pontot tett erre a kétezer éves örökségre. 2015 Hanukáján a Szentoszák a „Nostra aetate” 50. évfordulójára egy fontos iratot jelentetett meg, továbbfejlesztve a II. Vatikáni Zsinat kijelentéseit.¹ A dokumentum kijelenti:

„(36.) A Keresztény hitvallásból, miszerint csak egy út van az üdvösségre, semmilyen módon nem következik azonban, hogy a zsidók ki vannak zárva Isten üdvözítéséből, amiért nem hisznek Jézus Krisztusban, mint Izrael Megváltójában és Isten Fiában. Ez az állítás nem találta támogatást Szent Pál szótériológiai felfogásában, aki a Rómaiakhoz írt levélben nemcsak annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy nem lehet törés az üdvörténetben, hanem annak is, hogy az üdvösség a zsidóktól jön.² Isten egyedülálló küldetést bízott Izraelre, és nem teljesíti be titokzatos üdvözítő tervét minden nép számára,³ mielőtt „elsősülött fiát” bevezetné abba.⁴ Így magától értetődik, hogy Pál a Rómaiakhoz írt levélben határozottan tagadja az általa felvetett kérdést, vajon Isten megtagadta-e

saját népét? Ugyanilyen határozottan állítja: „Az ajándékok és a meghívás visszavonhatatlan!”⁵

A dokumentum 6. fejezetében, melynek címe: „Az Egyház evangelizációs küldetése a judaizmus vonatkozásában” olvashatunk a katolikus egyház új hozzáállásáról a zsidómissziót illetően:

„(40.) A Katolikus Egyház nem vezet, és nem támogat semmilyen, a zsidók felé irányuló sajátosan intézményes missziós munkát. A zsidók felé irányuló intézményes misszió elvi alapokon történő visszautasítása mellett azonban a keresztények mégis meghívást kapnak arra, hogy tanúi legyenek Jézus Krisztusban való hitüknek a zsidók felé is, bár ezt szerényen és érzékeny-

séggel kell tenniük, mindig elismerve, hogy a zsidók Isten Szavának hordozói, és különösen tekintetbe véve a Soa nagy tragédiáját.”

Munkásságunk itt Magyarországon azt hiszem nem volt hiábavaló. Először a Keresztény Ökumenikus Baráti Társaságban hoztunk létre egy Hebraisztikai-Judaisztikai Munkacsoportot, majd 1991-től működtetjük országsszerte a Keresztény-Zsidó Társaságot. A tevékenység elvi és gyakorlati téren hozzájárult zsidók és keresztények, hívők és nem-hívők kapcsolatának újraformálásához, vagyis a magyarországi társadalom szerény jobbá tételéhez.

Köszönet ebben a magyar zsidóság segítségének, világi és vallási vezetőinek, oktatási és szervezeti intézményeinek!

**Ufrájsz olénu szukász sölájmecho!
Boruch áto Ádojnáj hápájrész szukász solájm olénu
veál kol-ámó Jiszroél, veál-Jerusalájm!⁶**

KITEKINTÉS

Sági György: O No

KÖNYVBEMUTATÓ A BUDAPESTI CERVANTES INTÉZETBEN

Sági György könyve, a Vagy nem az elmúlt évben jelent meg spanyol nyelven Zaragozában. A madridi könyvismertető után Budapesten is bemutatták, 2020 február 6-án. Ez az este a könyv apropóján a génekről, az aranykorról, illetve annak elmúltjáról szólt. Azok vagyunk, akivé nevelődünk,

amilyené a környezetünk formáz minket, vagy a gének a fontosabbak? A géneknek, amelyeket hordozunk, legalább olyan szerepe van az életünkben, amilyenek a szocializációnk tesz bennünket. Már jóval a „Vagy nem” magyarországi megjelenését követően, de még a spanyol kiadás

¹ A dokumentumot fordította: Hermann Judit, lektorálta: Martos Levente Balázs és Szécsi József

² vö. még János 4,22

³ vö. 1Timóteus 2,4

⁴ Exodus 4,22

⁵ Római 1,29

⁶ „Terítsd ki fölöttünk békéd sátorát! Áldva légy Te, Örökkévaló, ki kiterjeszti a béke sátrát fölöttünk és Izrael egész népe fölött és Jeruzsálem fölött!”

megjelenés előtt, másfél éve én magam is elkészítettem azt a DNS vizsgálatot, amit a környezetemben már olyan sokan. Az eredmény: 92% askenáz, 8% szefárd. Ismerem minden nagyszülőmet, nagyjából elkönyveltem magamban azt, hogy 100%-ban askenáz vagyok. És most tessék, nem is olyan kevés az a szefárd vonal. Egyetlen félig fehér folt az apai nagyanyám. Ott kell keresnem az ősök között. Az ő szülei Krámer, és Berger. Ők is askenáz nevek. Ki lehet szefárd?

Talán ismert, hogy orosz tudósok mostanában nagy érdeklődéssel fordultak az úgynevezett emlékező gének felé. A vizsgálódás leginkább arról szól, hogy azok a traumák, amelyek az embert az élete során érik, átöröklődnek a gének által az utódokra is. Nos, amikor a Vagy nem-et írtam, tisztán láttam magam előtt bizonyos jeleneteket, amelyek a könyv egyes spanyolföldi jeleneteiben aztán megírásra kerültek. Az 1391-es Sevillai pogrom leírásakor tisztán láttam magam előtt ezeket a jeleneteket. Amikor két évvel később eljutottam oda személyesen is, könnyedén sétáltam a régi zsidó negyed utcáin, mintha tudnám mit is kell követnem. Az elhagyott házak kulcsai ott lógtak a múzeumi kupolából lelógatva, hogy az egykori lakók leakasszák, és kinyissák a házak ajtaját. Hátha mindent úgy találnak ott, ahogyan azt hagyták.

Nem állítom, hogy valamelyik ősöm részese volt ezeknek a történeteknek, de bizonyosan valami hasonlót át kellett élnie, ha kimutatható bennem az a szefárd vonal. Aztán ott, abban a múzeumban a vezető, akivel egy kicsit elbeszélgettünk, azt kérdezte, mi ez az érdeklődés a spanyol zsidók iránt. Azt mondtam, pesti askenáz zsidó vagyok. Azt válaszolta, látja rajtam, hogy nem askenáz, hanem szefárd vagyok. Csak mosolyogtam ezen. Aztán még tavaly, már a DNS vizsgálat után elmondtam a történetet Ungvári Tamásnak, és azt mondtam, hogy a fene sem gondolta volna ezt. Azt felelte, ha időnként tükörbe néztem volna, nem ért volna meglepetésként ez az eredmény.

A könyv alapkérdése az ARANYKOR. Az európai zsidóság igazi aranykora volt a középkori spanyolföldi létezése. Ahol együtt éltek zsidók, keresztények és muszlimok. Nem béké-

ben, de mégiscsak együtt. Mindenki a maga fügefája alatt. De együtt. Aztán, amikor a keresztény királyok egyesítették az országot, már nem volt szükség sem mórokra, sem zsidókra. Éppen abban a pillanatban, amikor nemcsak, hogy egyesültek a királyságok a legkatolikusabb királyok uralkodása alatt, de Kolumbusz nekivágott az óceánnak, hogy aztán felfedezze Amerikát, és minden adottá vált, hogy egy hatalmas és gazdag birodalom jöjjön létre örökidőkre, nos abban a pillanatban mondták ki a halálos ítéletet a spanyol zsidókra. és a birodalom, amely évszázadokra határozhatta volna meg a világ haladási irányát, alig 100 év alatt túljutott a zenitjén, és nem túl sikeres harcra kényszerült az angol és németalföldi királyságokkal, amelyek aztán szépen lassan megteremtették a polgári hatalmat, és az újkor beköszöntével új irányt adtak a világnak. Vajon miért vetett véget ennek az aranykornak a zsidók elűzése, Vajon szükség volt a zsidók elűzésére és kikeresztelésére ehhez az új birodalomhoz? A kérdések nem változtak. Talán ezért is adta ki a kiadó a könyvet.

Végül emlékezzünk meg a könyv igazi főszereplőiről. A spanyol zsidókról. Akiknek az eredet története, az időszámítás szerinti 70-re nyúlik vissza, amikor Titusz légioi lerombolták Jeruzsálemet, és Hispánia helytartója Jeruzsálem előkelőit kérte hadizsákmányul, hogy felvirágoztassák tartományát. Így kerültek a zsidók spanyol földre, és éltek ott az 1492-es kiűzésükig, 1400 évig. Hosszabb ideig, mint az őseik Kánaán, Izrael földjén. Mit jelent ez az 1400 év? Mit jelen bárhol Európában az 1000, 1500 év, ahol zsidók éltek. Semmit? Ki tudja rá a választ? Talán csak az a szoknyás majom, aki a könyv végén az Alhambra udvarán táncol, és incselkedik a kígyóval, akinek kísértésképpen egy almát akar átadni, mint az édenkertben a kígyó Évának, az első asszonyinak.

A bemutatón Heisler András beszélt a könyv kiadásának előzményeiről, dr. Schöner Alfréd főrabbi a szefárd zsidókról tartott előadást, Sugár S. András a könyv magyar kiadója pedig a magyar kiadásról beszélt. Nógrádi Gergely főkantort szefárd dalokat énekelt. Gáti Oszkár a könyvből fejezeteket olvasott fel.

BALRÓL JOBBRA: SUGÁR S. ANDRÁS, A KÖNYV ÉS KÁVÉ KIADÓ TULAJDONOS-IGAZGATÓJA, DR. SCHÖNER ALFRÉD FŐRABBI, DR. SÁGI GYÖRGY, A KÖNYV SZERZŐJE

A KÖNYVBEMUTATÓ HALLGATÓSÁGA. AZ ELSŐ SORBAN BALRÓL A MÁSODIK A CERVANTES INTÉZET IGAZGATÓJA, KÖZÉPEN: DR. NÓGRÁDI GERGELY FŐKANTOR, JOBBRÓL A MÁSODIK: HEISLER ANDRÁS, JOBB OLDALON DR. HERSCH TAMÁS

KITEKINTÉS

Nádor Éva

Spanyolul tudni kell!

Múlt év novemberében Chile és Argentína zsidóságával ismerkedhettünk meg. A chilei WIZO meghívására érkezünk férjemmel Santiago de Chilébe. Sokáig bizonytalan volt az utazás mivel akkor már hosszú hetek óta tüntetések, heves összecsapások voltak az országban. Végül nekivágtunk a hosszú útnak. Párizson keresztül 14 órai repülés után érkezünk meg Santiagoba.

Minden utazás izgalmas, de ez még inkább így van, ha addig ismeretlen tájakra érkezünk. Latin Amerika ilyen volt, hiszen korábban nem jártunk ott, nem sokat tudtunk róla.

Első állomásunk a tizennyolcmillió, 4300 km hosszú és 180 km széles Chile volt. Az ország népességének közel negyven százaléka a fővárosban, Santiago de Chilében él. Az ott élők negyede európai leszármazott, míg a többség európai-indián keverék.

A 16. században a spanyolok gyarmatosították a jelenlegi Chilét, amely csak 1818-ban nyerte el függetlenségét.

A jelenlegi zsidó népesség számát mintegy tizen-nyolcezerre becsülik.

Mikor is kerültek ide?

Az első zsidó lakosok természetesen a spanyol hódítók érkeztek. Ők voltak az ún. marranok, akik azért, hogy megmeneküljenek az Inkvizíció kegyetlenségétől, áttértek a keresztény hitre. Ezt követően több fázisban érkeztek zsidók az országba, 1840-től Németországból és Franciaországból, a 20. század elején az ottomán birodalomból. 1907–1930 között orosz és ukrán majd 1930–1940 között német zsidók vándoroltak be jelentősebb számban. A zsidók száma 1960-ban volt a legmagasabb – harmincezer –, ami azután a Pinochet diktatúra idején erősen lecsökkent.

A zsidók sikeresen integrálódtak a társadalomba, miniszteri és magas bírói pozíciókat is betöltöttek.

A helyzet azonban távolról sem ilyen fényes, Chilében is van antiszemitizmus. Meg kell jegyezni, hogy annak elsődleges oka, a nagyszámú – mintegy négyszázötvenezer – palesztin népesség. A 19. század végén a gazdasági lehetőségek és a jó klíma vonzották őket ide. Csupán az utóbbi húsz évben kezdődött, hogy a fiatal generáció radikális politizálásba kezdett, amivel lényegében importálták a palesztin-izraeli konfliktust. A palesztin közösség mind a gazdasági, mind a kulturális mind a politikai térben jelentős szereppel bír. Antiszemita

megnyilvánulásaikkal, radikalizmusukkal veszélyeztetik a chilei demokráciát és félelmet keltenek a zsidóság körében. Antiszemita karikatúrák jelennek meg, a sporteseményeken inzultálják a zsidó sportolókat, palesztin ifjúsági szervezetek bojkottálják a zsidó eseményeket. A zsidó szervezetek tiltakozása ellenére a kormány ez ideig nem igazán lépett fel az atrocitások ellen.

Ugyanakkor Chile Izraellel hagyományosan jó kapcsolatot ápol, 2010-től Chile és Izrael között szabadkereskedelmi megállapodás van érvényben. A kapcsolat 2011-ben, amikor az ENSZ közgyűlésén Chile a Palesztin Államot elismerte, kissé megromlott, de azóta ismét javult.

Mindezek mellett igen élénk zsidó élet van, ötven zsidó szervezet, több zsidó iskola működik. Ugyanakkor egyre többen félnek attól, hogy megnyilvánuljanak Izrael mellett.

A zsidó lakosok többsége egy kertvárosi részben, közel az Andokhoz él. Ott van a legnagyobb konzervatív zsinagóga, a WIZO székháza, a zsidó klub több zsidó iskola.

A WIZO cionista női szervezetet 1925-ben alapították, jelenleg az országban negyvennyolc csoport működik, ezerötven taggal. A fentiekben említett fenyegetettség ellenére igen sokrétű a tevékenységük, ami mind a chilei zsidóság mind Izrael támogatására kiterjed.

1968 óta minden évben gálavacsorával ünneplik Izrael függetlenségét (jom haacmaut), 2004-től a Nemzetközi Nőnap ünnepén kitüntetik a kiemelkedő teljesítményt nyújtó nőket. Chilében zsidó iskolákat, kórházakat, időseket támogatnak. Igyekeznek kapcsolatokat építeni nem zsidó szervezetekkel.

Izraelben sok projektjük van, napköziket, ifjúsági központokat, idős otthonokat, kórházakat, szülőotthonokat, WIZO központokat és szegény zsidókat támogatnak. Együttműködnek a Weizmann Intézettel, közös konferenciákat szerveznek.

Bekapcsolódnak az ENSZ különböző programjaiba, 1993-ban Santiagóban tartották a Latin-amerikai WIZO szervezetek kongresszusát, hét országból, háromszáz résztvevővel.

Az első találkozásom a WIZO székházában az elnökséggel történt. A jelenlegi székházat 2004-ben egy ta-guk, Mrs. Lotte Hirsch de Heimann z"l adományozta. A WIZO elnöke Yael Hasson, egy rendkívül kedves hölgy,

aki az elnökségi tagokkal együtt nagyon kedvesen fogadott. Az informális beszélgetésen a magyar zsidóság jelenlegi helyzetéről érdeklődtek. Számos kérdést tettek fel a zsidók számáról, társadalmi helyzetéről és természetesen az antiszemitizmusról.

Éppen a növekvő antiszemitizmus miatt komoly biztonsági szolgálatra van szükségük, ami a jelenlegi helyen nem megoldható, ezért beköltöznek abba a komplexumba, ahol a Circulo Israelite de Santiago zsinagóga, irodaépületek, kulturális központ található.

Másnap délután ott került sor az előadásomra, amelynek témája a magyar holokauszt volt. Az előadás a 2015-ben megjelent Csillagos házak – Emberek, házak sorsok és a 2017-ben megjelent Csillagos életek – 25 életinterjú alapján készült. Kicsit izgultunk, hogy a santiagoói állapotok nem ijesztik-e el az embereket. Megnyugodhattunk, mivel jóval az előadás kitűzött időpontja előtt egymás után érkeztek az érdeklődők. A terem teljesen megtelt, további székeket kellett bevinni, hogy a százhuszonöt résztvevő elférjen.

Az előadást követően nagyon sok kérdést tettek fel mind a holokausztról, mind a magyarországi zsidóságról, sőt sokan még ott maradtak egy kis informális csevegésre. Néhány magyar származású jelenlévővel is beszélgettünk, a legtöbben közülük már Chilében

születtek. Érezhető volt, hogy mennyire örültek a találkozásnak, különösen azok, akik még tudtak magyarul. Többen említették, hogy már jártak Budapesten.

Az épület nagy előcsarnokából nyílik a modern zsinagóga, amely 800 fő befogadására alkalmas. A nagyünnepken kicsinek bizonyul, mivel akkor négyezren vesznek részt az istentiszteleten. Olyankor az épület előtti hatalmas téren helyezik el a széksorokat és kivetítőt követik az istentiszteletet.

A latin-amerikai emberek nagyon nyitottak, barátságosak, már az első találkozásakor igen szívélyesek. Ami gondot okoz, az a nyelv, ugyanis nagyon kevesen beszélnek angolul, még a fiatal generációból is. Meglepő, de még a szállodákban, üzletekben is csak elvétve találkoztunk angolul beszélőkkel. Ezért volt szükség tolmácsra az előadásnál. Szóval, spanyolul tudni kell!

Utunk következő állomása a 44 milliós lakosú Argentína fővárosa Buenos Aires volt. A város külső képe, az épületek stílusa egészen más, mint Santiagóé. Széles utcák, számos nagy park, fákkal keretezett utcák. Azt is gondolhatja az utazó, hogy Párizsban vagy akár Budapesten van. Nem véletlen, hogy az Evita film több jelenetét Budapesten vették fel. A városban sétálgatva láttuk, hogy Eva Peron, Messi és persze a tangó az ország legfontosabb jelképei.

A SZERZŐ ELŐADÁSNAK PLAKÁTJA SANTIAGO DE CHILÉBEN

CIRCULO ISRAELITE ZSINAGÓGA SANTIAGO DE CHILE – AZ ELŐADÁS SZÍNHELYE

TEMPLE LIBERTAD ZSINAGÓGA, BUENOS AIRES

WIZO SZÉKHÁZ, BUENOS AIRES

A spanyol hódítás előtt Argentína északi területe az inka birodalom része volt, a többi különböző nomád kultúrák domináltak. A spanyol gyarmatosítás 1516-ban kezdődött és 1580-ban létesítettek állandó gyarmatot a mai Buenos Aires helyén. Az ország 1816-ban nyerte el függetlenségét.

A spanyol elűzés után sokan mentek Argentínába, de a 18. század közepére teljesen asszimilálódtak, lényegében eltűnt a zsidóság. A 19. század közepétől olasz és francia zsidók, a század végétől pedig orosz zsidók érkeztek az országba. A 20. század elején további európai zsidók, marokkói és ottomán szefárdok vándoroltak be.

Peron kormányzása idején sok zsidó alijázott Izraelbe. Peron ugyanis náci szimpatizáns volt és a háború után szabad utat engedett a menekülő náciknak. Amint az ismeretes, 1960-ban az izraeliek Buenos Airesben fogták el Adolf Eichmann-t Buenos Airesben. 1976-1983 között a katonai junta idején sok zsidó esett a rendszer áldozatául.

Buenos Airesben két nagy terrortámadás volt, 1992-ben az Izraeli Nagykövetség, 1994-ben a Zsidó Közösségi Központ ellen, amely 29 illetve 85 halálos áldozattal járt. A nagykövetség korábbi helyén egy szép emlékparkot létesítettek, annyi fát ültettek ahányan meghaltak a támadások során.

Jelenleg 180 ezer zsidó él Argentínában, ezzel a világ hatodik legnagyobb zsidó népessége.

A Parlament 1988-ban fogadta el a rasszizmus elleni törvényt. Az országban 18 zsidó temető, több mint 70 zsidó oktatási intézmény, 50 konzervatív, 21 ortodox és számos reform zsinagóga van. Ugyanakkor nem ritkák a merényletek a zsidó temetők, zsidók ellen.

Mi az 1932-ben felavatott konzervatív Temple Libertad zsinagógát kerestük fel. A zsinagógához egy zsidó múzeum csatlakozik.

Buenos Airesben az elnökség meghívására látogattunk el a WIZO székházába, ami egy nagyon szép belvárosi épület, amit az egyik tag vásárolt meg részükre. Nagyon kellemes délutánt töltöttünk el a vezetőséggel. Rengeteg kérdést tettek fel, a magyar zsidóság múltja és jelene is érdekelte őket. Beszámoltak az 1929-ben alakult argentin WIZO tevékenységéről. Sokféle projektet dolgoznak ki annak érdekében, hogy pénzalapot teremtsenek jótékonykodási célra. Konferenciák, divatbemutatók, ruhavásárok, koncertek bevételeit használják iskolák, idős otthonok támogatására. Az elmúlt években többször is vendégeik voltak az Izraeli Filharmonikusok, valamint koncertet adott a magyar származású Sir András Schiff.

Két hét után sok-sok élménnyel tértünk haza. Reméljük sikerül fenntartani a kapcsolatot a chilei és argentin barátokkal.

KITEKINTÉS

Schöner Alfréd

Zsinagóga Rodoszon

Elhagyva Haifa kikötőjét elegánsan szeli a Földközi-tenger hulláma a Manó Cruise nevű izraeli hajó. Egy napi utazás után közeledünk Görögország negyedik legnagyobb szigetéhez, Rodoszhoz.

Szinte magam előtt érzem a festői szépségű sziget körvonalait. A budai vár, vagy Jeruzsálem centrumának jellegzetes várfalát idézi a messzeség. Látni vélem az időszámítás előtti második században a földrengés miatt elpusztult Rodoszi Kolosszust, amely irányt mutatott a tengeren érkezőknek. Az egykori Kolosszus helyén ügyesen irányít a kormányos és az izraeli hajó biztonsággal köt ki a világ egykori hét csodájának egyikénél, a Rodoszi Kolosszus helyének közelében.

Rodosz földjére érve, egykori tanulmányaimból bevillan a helyi zsidónegyed, a Judeira látképe. Nem utolsósorban a hívszoros zsidótemető, amelyben nem kevesebb mint tizenhat rabbi földi maradványai pihennek.

A kikötőhöz közeli girbegurba utcákon hamarosan a mártírok terére jutunk, pontosabban a zsidó mártírok terére. Közé-

pén egy hatszög alakú, a zsidó vértanúk emlékét őrző márványoszlop magasodik.

Hat nyelven, közöttük héberül, megemlékeznek arról a több mint 1500 zsidóról, akiket a náci kegyetlenség Auschwitzba deportált, majd elnyelte őket a szörnyű gázkamra. Közeledve a festői szépségű belvároshoz évszázadok eseményeit békésen magukon hordozó épületek rajzolódnak ki, melyeknek sorában ott van, ott áll a világhírű Rodoszi Zsinagóga, amely kívülről alig hívja fel magára a figyelmet.

Az épület előterében készséggel osztogatják város egyik leghíresebb épületének, a zsinagógának múltját is ismertető kicsi füzetet. Ezek szerint a Makkabeusok Könyvében már megemlíti a helyi közösség nevét, így meglepődve értesülünk, hogy több mint 2000 esztendővel ezelőtt már éltek ott zsidók.

A középkor legismertebb utazóinak egyike, Tudelai Benjamin írja, hogy a Szentföld felé utazva megállt Rodoszon, ahol látogatást tett a helyi közösségben, amelynek akkor 400 tagja

volt. A különböző római és gót kultúrkörből odaérkező zsidó népesség jelentős mértékben megnőtt, amikor Spanyolország és Portugália is kiűzte a zsidókat, akik sok irányba menekültek, Többek között Rodoszon is új otthonra találtak és 1565-ben megalapították közösségüket amelynek neve Káhal Kados, azaz Szent Gyülekezet.

A menekülő zsidók új otthonra találtak. Beilleszkedtek, építettek. Fejlesztették a gazdaságot, kereskedtek, gyógyítottak, tanítottak. A sokszínű, soknemzetiségű, viszonylag nagy kiterjedésű szigeten relatíve békességben éltek.

Az 1900-as évek elején vélhetően 4500 zsidó élt Rodoszon. Négy zsinagógában a szefárd rítus szerint fohászkodtak az Egek Urához. Azonban az elmúlt évszázadban – a három évtizednyi olasz megszállás alatt – a korábban nyugalomban élő közösség tagjai között pánik ütötte fel a fejét, és mintegy 3000-en elhagyták a szigetet. 1943-ban a németek megszállták a területet, s nem sokkal később megkezdődött a helyi zsidóság deportálása. A lokálpatrióta rodoszi zsidókat kiszakították szülőföldjükről és sorsuk az lett, mint mártírtársaiké: Auschwitz.

Alig 150-en menekültek meg, de Rodoszra már nem akartak visszatérni.

Jelenleg mintegy 25-30 Mózes hitében élő ember él a szigeten. A megnövekvő turistaforgalomnak, turista áradatnak köszönhetően százak és százak keresik fel az év nagyobb részében a zsinagógát, a sziget egyik ékességét. Helyi gyökerekkel rendelkező zsidók leszármazottjai – ritkán – esküvőt és bár micvát is rendeznek az ősök imádságával megszentelt helyen. Itt, a Káhal Kados zsinagógában.

A puritanizmus formai jegyeit magán hordozó kapuzaton belépve elének tárul az egykori spanyolországi zsinagógák hangulatát idéző terem. Ilyet láttunk szerte a világon Közép-Amerikától egészen a boszniai Szarajevóig. Velencétől, Amszterdamon át Londonig. A kapuzat fölött klasszikus héberséggel megfogalmazott rímekbe foglalt üdvözlő költemény köszönti a zsinagóga népét. A templom belső tere hámosztatú építé-

zeti-szerkezeti megoldást feltételez. Az épület természetesen Jeruzsálem felé néz, de a zsinagóga bejáratával szemközi felület centrumában egy széles kapuzat invitálja a látogatót a zsinagóga kertjének megtekintésére. A portál két oldalán egy-egy timpanonnal ellátott frigyszekrény vonzza magára a tekintetet. A szefárd zsinagógák jellegzetessége, hogy a tóratekercseket nem egy, hanem több frigyszekrényben őrzik, s meghatározott sorrendben, meghatározott ünnepen veszik ki azokat.

Aprópo, tóratekercs...

Pár nappal korábban olvastam az egyik izraeli hírportál lapjain, a National Library of Israel szeptember 18. számában, hogy Izraelbe került az egyik legérdekesebb történettel rendelkező tóratekercs, amelyet évszázadokon keresztül használtak rodoszi testvéreink. A tóratekerceset feltételezhetően Spanyolországban írták hosszú évszázadokkal ezelőtt, és az onnan elűzöttek vitték Rodoszra, és rendszeresen abból olvasták föl a hetiszakaszt, Isten ígését. A soá éveiben Szulejmán Kasiloglou sejk mecsetjében rejtette el a pergament tekercset, majd 1999-ben egy Rodoszról elszármazott testvérpár az Izraeli Nemzeti Könyvtárnak ajándékozta, De térjünk vissza az imaházhoz!

A falak dekoráltságát az eklektikus formai jegyek borítják, amelyek dinamizmusát a magaslatokból vízesésként lehulló, szépséges, színvarázslatot árasztó, velencei csillárok ritmusa teszi egyedivé. A varázslatos világítótestek Rodosz itáliai megszállásának – mily ellentmondásos ez a történet – kulturális hozadéka. Gyönyörű, pazar látvány, mégis a harmóniára törekvő belső egységű tér, kissé idegen csillogását eredményezi.

A falakat – a középkori zsinagógák hangulatát idéző tórai, zsoltárbeli és misnai idézetek – teszik ármajttá. A tízparancsolat igéi közül, elég egyedi módon csak az első és a második olvasható a mirtuszággal körülvevett kompozíción. A kvadrát betűs textuson olvasható a héber szöveg:

1. „Én vagyok az Örökkévaló, aki kihoztalak téged Egyiptom országából, a szolgaság házából.”

2., „Ne legyenek idegen istenek előtted...”

Majd hívogatóan invitálja magára a tekintetet a virágos motívumokkal átölelt túldíszített háttérbe belesimuló harsonák sora, amely felett újabb dekalosz-beli igék rajzolódnak ki, jól olvashatóan. A jobb oldalon: „Tiszteld apádat és anyádat, hogy hosszú életű légy...” (sic)

A bal oldalon két rövid szó, egy tömör mondat, mintegy felkiáltást sugallva: „Ne ölj!”

A faldíszítések, nem a soa előtt kerültek illusztrációként a helyükre. Így joggal feltételezzük, hogy a koncentrációs táborból visszaérkezettek utókorhoz szóló üzeneteit hordozzák.

A centrális térben elhelyezett, feltételezhetően másolati példányként értékelhető három lépcsős bima, azaz tóraolvasó asztal a velencei szefárd imaházak hangulatát idézi. Itt állva, különlegesen érzékelhető a sok ablakon beáramló fény, amely jól olvashatóan kirajzolja a misnai felirat elemeit „keter kehu-na”, „keter Tora” és „keter sem tov”. E misnai idézet részletekben ábrázolt vizuális szegmense a Misna klasszikus szavaira utal: „Rabbi Jehuda mondá: három korona létezik: a Tóra koronája, a papság koronája, és a királyság koronája. Azonban a jó hír koronája mindenfelől áll!” (Atyák traktátusa 4.13.)

Jó néhány ismert motívum, pl. a Dávid csillag, a hétágú menóra megemlítése mellett különleges figyelmet érdemel a jellegzetes rodoszi, az egész épületet lefedő, monotóniájában is varázslatos mozaikpadló felület, amelyekből pálma szerűen emelkednek ki a gyönyörű rodoszi oszlopok, amelyeket egyedi korona díszít, s így tereli a tekintetet a 20-i század első harmadában felhúzott női ülések irányába.

A kétszintes zsinagógát a jellegzetes, eredeti formájában rekonstruált mikve és a gazdag, informatív anyaggal rendelkező kiállítás egészíti ki.

Elhagyva a történelmi hangulatot sugárzó kicsi épületet, bottal járó, barázdált arcú, egykori sudár alakjának nyomait viselő ember közeledik felénk.

Köszönünk egymásnak.

Látva a kipát fejemen, mosoly ül az arcára, majd kissé rekedtes, de érces hangján szólal meg:

– Sálom, hávér...!!!

Mintha találkoztunk volna valamikor, mintha ismertünk volna, mintha ismernénk egymást...

HŐSÖK ÚTJÁN EMLÉKSÉTA ÚJLIPÓTVÁROSBAN

Az Élet Menete Alapítvány és a Bnéi Jisráél (Hegedűs-Csáky) Zsinagóga közös szervezésében.

Találkozás:

Időpontja: 2020. május 10. vasárnap 10:00 órákor

Helye: 1136 Budapest, Hegedűs Gyula utca 3.

Tavaly, közösségünkkel, a Hegedűs Gyula utcai körzet híveivel kegyeleti úton ismét Auschwitzban jártunk. Úgy éreztük, hogy a tábor felszabadulásának 75. évfordulója arra kötelez, bennünket hogy lerójuk kegyeletünket a világ legnagyobb „zsidó temetőjében”

Zuhogott az eső, mintha az ég hullajtotta volna könnyeit.

Szorongással, belső feszültséggel, félelemmel jártuk végig a gyötrelmek útját. Arra gondoltam, hogy 39 családtagomat, többek között nagyszüleimet, testvéreimet ott nyelte el a gázkamra, illetve a krematórium.

Hazatérve, az Élet Menete Alapítvány vezetőivel összhangban úgy döntöttünk, hogy Lipótvárosban végigjárjuk a hősök útját.

Leróttuk kegyeletünket a zsinagógánkban lévő mártír emlékműnél, a cionista hősök emlékgulájánál, és nem utolsósorban a világ jámborainak „családjához” tartozó nem zsidó hősök táblájánál.

2020. a háború befejezésének 75. évfordulója.

Ebben az esztendőben immár második alkalommal szervezzük meg, rendezzük meg közösen az Élet Menete Alapítvány és a BZSH Hegedűs Gyula utcai körzete a megemlékezés sétáját.

Hatvan perc csendes emlékezés.

Elmélkedés a múlttól, a fájó, a pótolhatatlan veszteségről, a tragédiáról, a szörnyűségekről és az emberségről.

Közösen együttesen mondjuk imánkat és sétálunk végig az előre megtervezett útvonalon.

Az egykori fájdalom utcáin, a hajdani könnyek és az emlékezés terén. Gyere velünk!

Tisztelegjünk több tízezer mártír emléke előtt a hősök emléktábláinál, akik a legdrágábbat, az életüket kockáztatták mások, a zsidók szabadságáért!

Emberek maradtak az embertelenségben.

Példát mutattak.

Fényük csillogóan világít a múlt sötétjében.

Schöner Alfréd

EGY KÉPES MOMENTUM A MÚLT ÉVI SÉTÁRÓL.